

OESO-RICHTLIJNEN
VOOR MULTINATIONALE
ONDERNEMINGEN

NEDERLANDS NATIONAAL
CONTACTPUNT VOOR DE
OESO-RICHTLIJNEN

**Analyse van de concept Corporate Sustainability Due
Diligence Directive aan de hand van de OESO-richtlijnen**

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding en doel van dit rapport.....	4
1.2 De OESO-richtlijnen, due diligence en wetgeving.....	4
1.3 Werkwijze	5
1.4 Leeswijzer	6
2. Due diligence volgens het OESO-normenkader	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Due diligence proces	7
2.3 Due diligence reikwijdte	8
2.4 Due diligence kenmerken.....	8
2.5 Relevante wijzigingen in de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen.....	10
3. Vergelijkende analyse OESO-normenkader en CSDDD-normenkader	12
3.1 Inleiding	12
3.2 Due diligence proces	12
3.3 Due diligence reikwijdte	23
3.4 Due diligence kenmerken	27
4. Aandachtspunten	30
4.1 Inleiding	30
4.2 Overkoepelend aandachtspunt	30
4.3 Specifieke aandachtspunten	31
5. Conclusie	36

Samenvatting

Inleiding

Op 13 maart 2023 ontving het Nederlandse Nationaal Contactpunt voor de OESO-richtlijnen (hierna: het NCP) een verzoek van de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking om voor de Kamer "te interpreteren in hoeverre de Raadspositie en het Europese Commissievoorstel IMVO (CSDDD) in lijn zijn met de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen". Op 11 mei ontving het NCP een aanvullend verzoek om in de analyse ook de positie van het Europees Parlement mee te nemen.

In dit rapport doet het NCP verslag van een vergelijkende analyse van het Commissievoorstel voor de CSDDD (2022) en van de Raadspositie CSDDD (2022) (hierna samen: CSDDD-normenkader) met de tekst van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (2011) en van de OESO Due Diligence Handreiking (I)MVO (2018) (hierna samen: OESO-normenkader).

Vergelijking

Het NCP vergelijkt het CSDDD-normenkader met het OESO-normenkader op een aantal hoofdpunten die voortvloeien uit het OESO-normenkader, in drie categorieën: due diligence proces, due diligence reikwijdte en due diligence kenmerken. De vergelijking is feitelijk, niet uitputtend en de nadruk ligt op de gedragsnormen voor ondernemingen die in beide kaders besloten liggen. Op basis daarvan constateert het NCP opvallende punten van afwijking in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader op 14 hoofdpunten. Het betreft elk van de zes stappen van het due diligence proces, verschillende aspecten van de due diligence reikwijdte (bedrijven en sectoren, thema's, bereik in de keten) en verschillende essentiële kenmerken (preventieve werking, risico-georiënteerd, passende maatregelen, dynamisch, eigen verantwoordelijkheid, stakeholder betrokkenheid).

Aandachtspunten

Uit de opvallende punten van afwijking tussen het OESO-normenkader en het CSDDD-normenkader destilleert het NCP een aantal aandachtspunten met betrekking tot beperkingen ten opzichte van het OESO-normenkader die, naar de mening van het NCP, een mogelijke negatieve impact kunnen hebben op de effectiviteit en naleving daarvan. Het NCP voelt daarbij geen oordeel over de vraag of (I)MVO due diligence wetgeving (op EU niveau of op nationaal niveau) al dan niet wenselijk is. Het betreft één overkoepelend aandachtspunt en tien meer specifieke aandachtspunten die daarvan een verdere uitwerking vormen.

Het overkoepelende aandachtspunt is de zorg dat beperkingen in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader, zullen leiden tot een verwatering van de MVO-principes en gedragsnormen uit de OESO-richtlijnen en/of tot onduidelijkheid over de verwachtingen ten aanzien van bedrijven op het gebied van MVO en due diligence. Het risico bestaat dat ondernemingen die binnen het toepassingsbereik van de wetgeving vallen, zich enkel gehouden zullen voelen aan de wetgeving en niet langer aan de aspecten van de OESO-richtlijnen die niet zijn opgenomen in de wetgeving. Daarnaast is het zeker niet ondenkbaar dat ondernemingen die buiten het toepassingsbereik van de CSDDD vallen, daaruit zullen afleiden dat ten aanzien van hen minder of helemaal geen verwachtingen bestaan om due diligence te verrichten.

Een dergelijke situatie zou afbreuk doen aan het due diligence normenkader en de verdere uitwerking en interpretatie daarvan in de vorm van handreikingen door de OESO en uitspraken van NCP's in

specifieke instanties. Indien due diligence niet adequaat (of zelfs helemaal niet) wordt uitgevoerd, kan dit resulteren in het ontstaan of voortduren van negatieve gevolgen voor mens, milieu en maatschappij als gevolg van de activiteiten van de onderneming, haar dochtermaatschappijen en/of ketenpartners.

Daarbij signaleert het NCP dat er op een tiental specifieke aspecten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader, een ernstig afbreukrisico bestaat. Het betreft de volgende specifieke aandachtspunten:

1. MVO integratie in eigen systemen en handelen;
2. Prioritering van maatregelen op basis van risico's;
3. Passende maatregelen;
4. Toegang tot herstel;
5. Reikwijdte bedrijven;
6. Financiële sector;
7. Thematische reikwijdte;
8. Reikwijdte keten;
9. Eigen verantwoordelijkheid;
10. Stakeholder betrokkenheid.

Met betrekking deze specifieke aandachtspunten constateert het NCP dat een aantal hiervan geadresseerd wordt in de positie van het Europees Parlement. Het betreft de punten 2, 3, 4, 9 en 10. Het NCP velt daarbij geen oordeel over of deze punten *volledig* geadresseerd worden; gekeken wordt slechts of de positie van het Europees Parlement op het betreffende punt meer in lijn is met (dat wil zeggen: minder afwijkt van) het OESO-normenkader dan het Commissievoorstel en/of de Raadspositie. Het NCP constateert ook dat in de positie van het Europees Parlement beperkingen blijven bestaan ten aanzien van de punten 1, 5, 6, 7 en 8.

Tot slot neemt het NCP nog mee in zijn analyse op welke punten de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen uit juni 2023 verdere verduidelijking brengt en/of meer nadruk legt. Het betreft de punten 2, 4, 7, 8, 9 en 10.

Conclusie

Het NCP concludeert dat er opvallende punten van afwijking bestaan in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader op elk van de zes punten van het due diligence proces, verschillende aspecten van het bereik van due diligence, en verschillende van de essentiële kenmerken van due diligence. Afwijkingen zijn naar de mening van het NCP problematisch, wanneer zij beperkingen opleveren die kunnen leiden tot verwatering van de (I)MVO-principes en gedragsnormen voor ondernemingen uit de OESO-richtlijnen en/of tot onduidelijkheid over de verwachtingen ten aanzien van bedrijven op het gebied van (I)MVO en due diligence. Het NCP concludeert dat er op een tiental specifieke aspecten een ernstig risico bestaat dat beperkingen in het CSDDD-normenkader afbreuk zullen doen aan het due diligence normenkader uit de UNGP's en de OESO-richtlijnen, zoals verder uitgewerkt en geïnterpreteerd in de OESO handreikingen en uitspraken van NCP's in specifieke instanties. In de positie van het Europees Parlement zijn sommige van deze aandachtspunten geadresseerd, maar blijven een aantal aandachtspunten bestaan.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van dit rapport

Op 13 maart 2023 ontving het Nederlandse Nationaal Contactpunt voor de OESO-richtlijnen (hierna: het NCP) een verzoek van de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking om voor de Kamer "te interpreteren in hoeverre de Raadspositie en het Europese Commissievoorstel IMVO (CSDDD) in lijn zijn met de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen". Op 11 mei ontving het NCP een aanvullend verzoek om in de analyse ook de positie van het Europees Parlement mee te nemen.

Het NCP bestaat uit vier onafhankelijke leden en een secretariaat dat is gevestigd bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Eén van zijn kerntaken is om de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen uit te dragen en te interpreteren.¹ Activiteiten die het NCP geacht wordt uit te voeren in dit kader omvatten onder meer het beantwoorden van vragen van stakeholders om inlichtingen over de OESO-richtlijnen.

In dit rapport doet het NCP verslag van een vergelijkende analyse van het OESO-normenkader met betrekking tot due diligence (hierna: het OESO-normenkader) en het normenkader van de voorgestelde Corporate Sustainability Due Diligence Directive (hierna: het CSDDD-normenkader). Daartoe zal het NCP het Commissievoorstel voor een Corporate Sustainability Due Diligence Directive en de Raadspositie met betrekking tot dit voorstel bezien in het licht van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de OESO Due Diligence Handreiking voor (Internationaal) Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

1.2 De OESO-richtlijnen, due diligence en wetgeving

De OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (hierna: de OESO-richtlijnen)² zijn niet-bindende aanbevelingen voor verantwoord ondernemen in een mondiale context, die door de regeringen van de OESO-lidstaten worden gedaan aan multinationale ondernemingen uit die lidstaten. Ze bieden handvatten voor bedrijven hoe bij het internationaal zakendoen om te gaan met kwesties als ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten inclusief arbeidsrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. In Nederland vormen zij de basis van het Nederlandse IMVO-beleid in die zin dat zij als leidraad gelden voor wat de Nederlandse overheid van bedrijven verwacht op het gebied van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).³

De OESO-richtlijnen zijn opgesteld in 1976 en sindsdien verschillende malen herzien. In 2011 zijn zij aangepast aan internationale ontwikkelingen op het gebied van IMVO en ketenverantwoordelijkheid, waaronder de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (hierna: de UNGP's). Hierbij zijn de normen omtrent de verantwoordelijkheid van ondernemingen om de mensenrechten van derden te respecteren (*'responsibility to respect'*) uit de tweede pijler van de UNGP's, waaronder het principe

¹ Zie Instellingsbesluit (2014) [NCP Instellingsbesluit 2014-Staatscourant | Publicatie | Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen \(oesorichtlijnen.nl\)](#).

² Zie OESO-richtlijnen (2011) [Volledige tekst OESO-richtlijnen | Brochure | Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen \(oesorichtlijnen.nl\)](#).

³ Zie tekst IMVO-beleid (2020) [Verbeteren internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen | Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen \(IMVO\) | Rijksoverheid.nl](#).

van mensenrechten due diligence (in het Nederlands is due diligence vertaald naar ‘gepaste zorgvuldigheid’, in het vervolg van dit rapport hanteren we ‘due diligence’), grotendeels overgenomen in de OESO-richtlijnen. In de OESO-richtlijnen hebben deze normen een breder thematisch bereik gekregen in die zin dat zij daarin zien op (mogelijke en daadwerkelijke) negatieve impacts van bedrijfsactiviteiten niet alleen op mensenrechten, maar ook op werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen, milieu, bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing, consumentenbelangen en informatieverschaffing.

De OESO-richtlijnen worden momenteel onderschreven door 51 landen. Hiermee zijn ze de enige door overheden onderschreven (I)MVO-richtlijnen voor internationaal ondernemen. Zij zijn ook het enige internationale kader voor (I)MVO dat een geschillenbeslechtingsstelsel bevat; elk land dat de OESO-richtlijnen onderschrijft, is verplicht om een Nationaal Contactpunt op te zetten. Deze Nationale Contactpunten dienen “[...] de effectiviteit van de Richtlijnen te bevorderen door promotieactiviteiten uit te voeren, door vragen te beantwoorden en door bij te dragen aan het oplossen van geschillen die voortvloeien uit problemen bij de implementatie van de Richtlijnen in specifieke gevallen”. Door de OESO zijn verschillende handreikingen opgesteld die erop gericht zijn ondernemingen te helpen bij de operationalisering van due diligence, waaronder een algemene due diligence handreiking⁴ en handreikingen voor enkele specifieke sectoren en toeleveringsketens.⁵

De in de OESO-richtlijnen opgenomen beginselen en gedragsnormen voor internationaal opererende ondernemingen zijn op zichzelf juridisch niet bindend. In de afgelopen jaren zijn er echter in verschillende EU-lidstaten, waaronder Nederland, initiatieven ontplooid om deze normen via wetgeving verplicht te maken.

In februari 2022 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan voor een Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD), waarin due diligence in de (I)MVO-context verplicht gesteld wordt voor grote ondernemingen die gevestigd zijn in de EU of een groot deel van hun omzet realiseren binnen de EU.⁶ In reactie hierop heeft de Raad van de Europese Unie in december 2022 een officieel standpunt ingenomen.⁷ Het Europees Parlement heeft begin juni 2023 zijn positie bepaald ten aanzien van de CSDDD.⁸

1.3 Werkwijze

Het NCP heeft de tekst van het Commissievoorstel voor de CSDDD (2022) en van de Raadspositie CSDDD (2022) (hierna samen: CSDDD-normenkader) vergeleken met de tekst van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (2011) en van de OESO Due Diligence Handreiking (I)MVO (2018) (hierna samen: OESO-normenkader).⁹ Daarbij is een vergelijkende analyse gemaakt op 20 hoofdpunten die voortvloeien uit het OESO-normenkader, in drie categorieën: due diligence proces,

⁴ Zie OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct (2018) [OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf](#); Nederlandse vertaling [OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO | Publicatie | Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen \(oesorichtlijnen.nl\)](#)

⁵ Zie [Due Diligence - Organisation for Economic Co-operation and Development \(oecd.org\)](#).

⁶ Zie tekst Voorstel Europese Commissie [Sustainable corporate governance \(europa.eu\)](#)

⁷ Zie tekst Europese Raad [pdf \(europa.eu\)](#)

⁸ Zie tekst Europees Parlement [Texts adopted - Thursday, 1 June 2023 \(europa.eu\)](#)

⁹ Gekeken is naar zowel de artikelen als de overwegingen.

due diligence reikwijdte en due diligence kenmerken.¹⁰ Bij 14 van deze hoofdpunten heeft het NCP opvallende punten van afwijking vastgesteld in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader. Hieruit zijn een elftal aandachtspunten gedestilleerd met betrekking tot beperkingen ten opzichte van het OESO-normenkader die naar de mening van het NCP een mogelijke negatieve impact kunnen hebben op de effectiviteit en naleving daarvan. Het betreft één overkoepelend aandachtspunt en tien meer specifieke aandachtspunten die daarvan een verdere uitwerking vormen. Met betrekking tot de specifieke aandachtspunten heeft het NCP bekeken of zij (in zekere mate) geadresseerd worden in de positie van het Europees Parlement en of er relevante wijzigingen zijn op de betreffende punten in de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen van juni 2023.

1.4 Leeswijzer

In [hoofdstuk 2](#) van dit rapport wordt een schets gegeven van het OESO-normenkader en komen de 20 hoofdpunten die hieruit voortvloeien, aan bod. [Hoofdstuk 3](#) bevat het overzicht van opvallende punten van afwijking in het CSDDD-normenkader met betrekking tot 14 hoofdpunten van het OESO-normenkader. In [hoofdstuk 4](#) wordt de analyse weergegeven welke van deze afwijkingen naar de mening van het NCP aandachtspunten zijn. [Hoofdstuk 5](#) bevat de conclusie met daarin het antwoord op de onderzoeksvraag.

¹⁰ Hoofdpunten in categorie I: stap 1 DD proces; stap 2 DD proces; stap 3 DD proces; stap 4 DD proces; stap 5 DD proces; stap 6 DD proces. Hoofdpunten in categorie II: bedrijven en sectoren; geografisch bereik; thema's; relevante risico's / negatieve effecten; bereik in de keten. Hoofdpunten in categorie III: preventieve werking; risico-georiënteerd; prioritering; dynamisch; eigen verantwoordelijkheid; situationeel; aanpasbaar; stakeholder betrokkenheid; doorlopende communicatie.

2. Due diligence volgens het OESO-normenkader

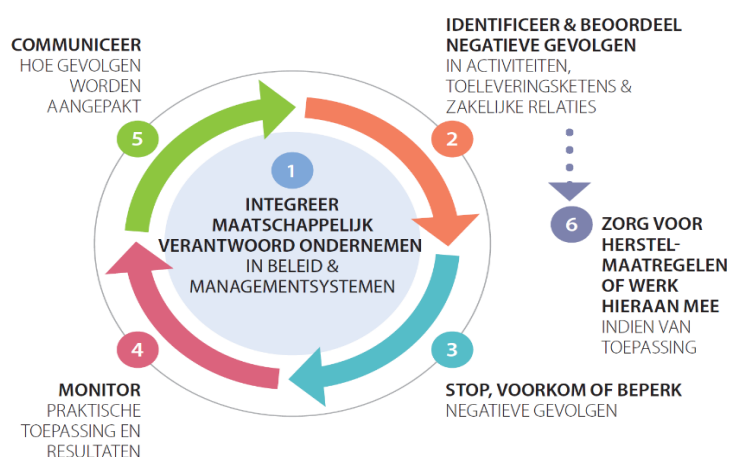
2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een schets gegeven van het OESO-normenkader met betrekking tot due diligence, zoals dat voortvloeit uit de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (2011) en de OESO Due Diligence Handreiking (I)MVO (2018). Daarbij zal achtereenvolgens worden ingegaan op het due diligence proces (par. 2.2), de reikwijdte van due diligence (par. 2.3) en de essentiële kenmerken van due diligence (par. 2.4). Tot slot zal een overzicht gegeven worden van voor dit rapport relevante wijzigingen in de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen die in juni 2023 is verschenen.¹¹

2.2 Due diligence proces

Due diligence (ook wel: ‘gepaste zorgvuldigheid’) wordt in het kader van de OESO-richtlijnen omschreven als “[...] het proces [...] waarin bedrijven de daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen van hun handelen identificeren, voorkomen en verminderen, en waarmee zij verantwoording kunnen afleggen over hun aanpak van die gevolgen als integraal onderdeel van hun besluitvormingsproces en risicobeheerssystemen”.¹² Het due diligence proces dat bedrijven op basis van de OESO-richtlijnen geacht worden te integreren in de zakelijke besluitvorming en het risicomanagement van de onderneming, omvat een reeks onderling met elkaar samenhangende processen.¹³ Deze kunnen weergegeven worden als een cyclus van 6 stappen (zie figuur 1): i) integreer internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen in beleid en managementsystemen; ii) identificeer en beoordeel negatieve gevolgen van activiteiten in je waardeketen; iii) stop, voorkom of beperk negatieve gevolgen; iv) monitor de praktische toepassing en resultaten van je acties; v) communiceer hoe negatieve gevolgen worden aangepakt; en vi) zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee.

Figuur 1: Het due diligence proces & ondersteunende maatregelen¹⁴

¹¹ In de actualisering is zowel de naam van de OESO-richtlijnen als de naam van NCP's veranderd in, resp.: "OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct" en "National Contact Points on Responsible Business Conduct".

¹² Zie DD-handreiking p. 5. Zie ook OESO-richtlijnen, Toelichting Hst 2 Algemene Beginselen, par. 14.

¹³ Zie DD-handreiking p. 19.

¹⁴ Zie DD-handreiking p. 19.

2.3 Due diligence reikwijdte

De OESO-richtlijnen en de daarin verankerde verantwoordelijkheid om een due diligence proces te implementeren, gelden “voor alle multinationale ondernemingen, ongeacht hun eigendomsstructuur, uit alle sectoren en van elke omvang, die actief en/of gevestigd zijn in landen die de OESO-richtlijnen hebben aanvaard”. Dit omvat ook multinationale ondernemingen uit het midden- en kleinbedrijf (MKB), en alle entiteiten binnen de groep van de multinationale onderneming, waaronder moedermaatschappij, dochtermaatschappijen en lokale entiteiten.¹⁵ Ook gelden zij ongeacht waar de bedrijfsactiviteiten plaatsvinden en ongeacht de lokale wettelijke context; in landen waar nationale wetgeving en normen conflicteren met de principes en normen van de OESO-richtlijnen worden ondernemingen geacht manieren te vinden om deze principes en normen zo goed mogelijk in acht te nemen zonder in strijd met nationale wetgeving te handelen.¹⁶ Het due diligence proces wordt geacht te zien op de (I)MVO-thema's uit de OESO-richtlijnen: mensenrechten; werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen; milieu; bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing; consumentenbelangen; en informatieverstrekking.¹⁷

Bij due diligence in het kader van de OESO-richtlijnen draait het niet om (het risico op) negatieve gevolgen voor de onderneming zelf, zoals reputatieschade of financiële schade als gevolg van rechtszaken, maar om negatieve gevolgen voor mens en milieu en voor de maatschappij.¹⁸ De verantwoordelijkheid van ondernemingen beperkt zich daarbij niet tot negatieve gevolgen die zij met hun eigen activiteiten veroorzaken of waar zij aan bijdragen, maar strekt zich ook uit tot misstanden die direct gerelateerd zijn aan hun activiteiten, producten of diensten via hun zakelijke relaties in ketenverband. Indien er potentiële of daadwerkelijke negatieve gevolgen worden geconstateerd, bepaalt de mate van betrokkenheid bij de negatieve gevolgen welke acties de onderneming dient te nemen. Zo zijn er hogere verwachtingen van ondernemingen die een negatief gevolg (potentieel) hebben veroorzaakt dan wanneer een onderneming direct gerelateerd is aan de negatieve gevolgen. De acties variëren tussen 1) het voorkomen, stoppen of beperken van de negatieve gevolgen, 2) het bieden van herstel en 3) het aanwenden van invloed om de gevolgen zoveel mogelijk te beperken.

2.4 Due diligence kenmerken

Due diligence volgens het OESO-normenkader heeft de volgende essentiële kenmerken¹⁹:

- **Due diligence werkt preventief**
Volgens het OESO-normenkader dient due diligence preventief te werken. Doel van due diligence is in de eerste plaats te voorkomen dat er negatieve gevolgen ontstaan voor mensen, het milieu en de maatschappij of dat daaraan wordt bijgedragen. Doel is ook om te proberen negatieve gevolgen te voorkomen die direct verband houden met activiteiten, producten of diensten via zakelijke relaties.

¹⁵ Zie OESO-richtlijnen Hst 1 Begrippen en uitgangspunten, par. 4-6; DD Handreiking p. 11.

¹⁶ Zie OESO-richtlijnen Hst 1 Begrippen en uitgangspunten, par. 1-3.

¹⁷ Zie OESO-richtlijnen Hst 2 Algemene Beginselen, par. 10 en Toelichting bij Algemene Beginselen, par. 14. Zie ook DD-handreiking p. 12.

¹⁸ Zie DD-handreiking Box 1, p. 15.

¹⁹ Zie DD-handreiking p. 18-22.

- **Due diligence omvat diverse processen en dient verschillende doelen**
Het concept van due diligence volgens het OESO-normenkader omvat een reeks processen die onderling met elkaar samenhangen. Due diligence moet geïntegreerd worden in de zakelijke besluitvorming en in het risicomanagement. Door (I)MVO te integreren in het bedrijfsbeleid en de managementsystemen kunnen ondernemingen negatieve gevolgen voor (I)MVO-thema's voorkomen.
- **Due diligence is afgestemd op de risico's (risico-georiënteerd)**
Volgens het OESO-normenkader dient due diligence afgestemd te zijn op de relevante (I)MVO-risico's. De maatregelen die een onderneming treft voor due diligence moeten evenredig zijn aan de ernst van en kans op negatieve gevolgen. Due diligence moet ook worden afgestemd op de aard van de negatieve gevolgen voor specifieke (I)MVO-thema's zoals mensenrechten, milieu en corruptie. Daarnaast vereist het een aanpak op maat voor specifieke risico's, rekening houdend met hoe ze verschillende groepen raken.
- **Due diligence kan prioritering vereisen (risico-georiënteerd)**
Volgens het OESO-normenkader kan due diligence prioritering vereisen. Als het niet mogelijk is alle geïdentificeerde gevolgen in een keer aan te pakken, dient de onderneming op basis van de ernst van de negatieve gevolgen en de kans erop, prioriteiten te stellen voor de volgorde waarin maatregelen worden getroffen. Zodra de ernstigste gevolgen zijn geïdentificeerd en aangepakt, komen de minder ernstige gevolgen aan bod.
- **Due diligence is dynamisch**
Volgens het OESO-normenkader dient due diligence dynamisch te zijn, in de zin van een doorgaand, reactief en flexibel proces met feedback-loops om te waarborgen dat de onderneming kan leren wat werkt en wat niet. Ondernemingen dienen zich in te zetten om hun systemen en processen voortdurend te verbeteren om negatieve gevolgen te voorkomen en aan te pakken, en dienen adequaat te reageren op potentiële veranderingen in hun risicoprofiel door veranderingen in de omstandigheden.
- **Due diligence is geen afschuiven van verantwoordelijkheid**
Volgens het OESO-normenkader is due diligence geen afschuiven van verantwoordelijkheid. Elke onderneming wordt juist opgeroepen haar eigen verantwoordelijkheid te nemen voor negatieve gevolgen.
- **Due diligence heeft te maken met internationaal erkende (I)MVO-normen**
Het OESO-normenkader biedt principes en normen voor (I)MVO die overeenstemmen met de toepasselijke wetgeving en internationaal erkende normen. Due diligence helpt ondernemingen hun wettelijke verplichtingen na te komen op terreinen waarop de OESO-richtlijnen van toepassing zijn. In landen waar de nationale wet- en regelgeving niet strookt met de principes en normen van de OESO-richtlijnen, kan due diligence ondernemingen ook helpen de OESO-richtlijnen voor MNO's optimaal na te leven, zonder het nationale recht te schenden.
- **Due diligence sluit aan bij de situatie van een onderneming**
Volgens het OESO-normenkader dient due diligence aan te sluiten bij de situatie van een onderneming. De aard en reikwijdte van due diligence kunnen afhangen van factoren zoals de omvang van de onderneming, de context van haar activiteiten, bedrijfsmodel, positie in de toeleveringsketen en de aard van haar producten of diensten.

- **Due diligence kan worden aangepast aan de beperkingen die het werken met zakelijke relaties met zich meebrengt**
Volgens het OESO-normenkader kan due diligence worden aangepast aan de beperkingen die het werken met zakelijke relaties met zich meebrengt. Ondernemingen kunnen geconfronteerd worden met praktische en juridische beperkingen voor de manier waarop ze zakelijke relaties kunnen beïnvloeden om negatieve gevolgen te stoppen, te voorkomen, te beperken of te herstellen. Zij kunnen proberen om deze uitdagingen het hoofd te bieden door hun zakelijke relaties te via verschillende routes (waaronder bijv. contractuele regelingen, pre-kwalificatie eisen, stemafspraken, sectoroverstijgende initiatieven) te beïnvloeden.
- **Due diligence is gebaseerd op betrokkenheid van stakeholders**
Volgens het OESO-normenkader is due diligence gebaseerd op betrokkenheid van stakeholders. Stakeholders (belanghebbenden) zijn mensen of groepen mensen met belangen die geschaad kunnen worden door de activiteiten van een onderneming. Betrokkenheid van stakeholders is een kwestie van tweerichtingsverkeer in de communicatie. Dit vereist het tijdig delen van relevante informatie met stakeholders, in een toegankelijke en begrijpelijke vorm, zodat ze goed geïnformeerd kunnen beslissen. Betekenisvolle betrokkenheid van de relevante stakeholders blijft tijdens het hele due diligence-proces van belang.
- **Due diligence vereist doorlopende communicatie**
Volgens het OESO-normenkader vereist due diligence doorlopende communicatie. Het communiceren van informatie over de processen, bevindingen en plannen voor due diligence maakt deel uit van het proces. De informatie moet toegankelijk zijn voor de beoogde doelgroepen (bijv. stakeholders, investeerders, consumenten) en voldoende zijn om aan te tonen dat de reactie van de onderneming op de negatieve gevolgen adequaat is.

2.5 Relevante wijzigingen in de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen

Op 8 juni 2023 is de nieuwe versie van de OESO-richtlijnen in werking getreden, dit betrof een actualisering van de versie uit 2011. Op het gebied van due diligence zijn geen fundamentele wijzigingen doorgevoerd, d.w.z. het betrof vooral verduidelijking. Daartoe zijn veel teksten uit de Due Diligence Handreiking opgenomen in de OESO-richtlijnen; hiermee is de status en de verwachting van het due diligence proces versterkt in het OESO-normenkader.

De meest relevante wijzigingen met betrekking tot het due diligence proces in de 2023-versie van de OESO-richtlijnen zijn de volgende:

1. Explicitering van de zes due diligence stappen, alsook van de meeste due diligence kenmerken;
2. Toevoeging van gespecificeerde due diligence verwachtingen bij de hoofdstukken Milieu, Informatievoorziening, Corruptie;
3. Thematische uitbreiding van due diligence naar het hoofdstuk Wetenschap en technologie;
4. Verduidelijking van due diligence verwachtingen aangaande het stroomafwaartse ('downstream') gedeelte van de waardeketen, waaronder verwachtingen in relatie tot gebruik van producten en diensten door consumenten;
5. Verduidelijking van verwachting dat belanghebbenden betrokken worden bij het due diligence proces;

6. Verduidelijking dat zakelijke relaties verder gaan dan de eerste schakel in de keten;
7. Verduidelijking dat consumenten over het algemeen niet als zakelijke relatie worden beschouwd, maar dat een bedrijf wel kan bijdragen aan een negatief gevolg dat door de consument wordt veroorzaakt.
8. Nadruk op dat bedrijven zelf verantwoordelijk blijven voor het uitvoeren van due diligence, ook al maken ze deel uit van een samenwerkingsverband op sectoraal of multistakeholder niveau;
9. Nadruk op dat bedrijven in het kader van due diligence (I)MVO-informatie dienen te delen met belanghebbenden;
10. Extra aandacht voor dat bedrijven extra aandacht dienen te besteden aan negatieve gevolgen voor gemarginaliseerde of kwetsbare groepen of individuen zoals mensenrechtenverdedigers, inheemse volkeren en dat zij het beginsel van '*free, prior and informed consent (FPIC)*' in acht dienen te nemen.

3. Vergelijkende analyse OESO-normenkader en CSDDD-normenkader

3.1 Inleiding

In deze dit hoofdstuk wordt met betrekking tot een aantal hoofdpunten van het OESO-normenkader een overzicht gegeven van opvallende punten van afwijking in het CSDDD-normenkader. In lijn met de uiteenzetting in hoofdstuk 2 zullen daarbij achtereenvolgens hoofdpunten aan de orde komen ten aanzien van het due diligence proces (par. 3.2), de reikwijdte van due diligence (par. 3.3) en de due diligence kenmerken (par. 3.3).

Met betrekking tot elk hoofdpunt wordt eerst de kern geschetst van het OESO-normenkader, dat wil zeggen de verwachtingen van ondernemingen op grond van de OESO-richtlijnen (2011) en de Due Diligence Handreiking (2018). Vervolgens wordt de kern geschetst van het CSDDD-normenkader, dat wil zeggen de voorgestelde verplichtingen voor ondernemingen op grond van het Commissievoorstel en de Raadspositie, waarbij eventuele belangrijke verschillen tussen beide worden aangegeven met [...]. Dit wordt gevolgd door een puntsgewijze opsomming van opvallende punten van afwijking van het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader, waarbij de nadruk ligt op punten waar verwachtingen van ondernemingen uit het OESO-normenkader niet, in mindere mate of op fundamenteel andere wijze terugkomen in het CSDDD-normenkader.

De hierna volgende schets van het OESO-normenkader en van het CSDDD-normenkader op elk hoofdpunt is niet uitputtend; datzelfde geldt voor het overzicht van punten van afwijking. De nadruk ligt op de gedragsnormen voor ondernemingen die in beide kaders besloten liggen; bepalingen met betrekking tot de implementatie en het handhavingskader van de CSDDD worden grotendeels buiten beschouwing gelaten. Waar in het hierna volgende gesproken wordt van ‘ondernemingen’ of ‘financiële ondernemingen’, wordt bedoeld (financiële) ondernemingen die binnen het bereik van de betreffende normenkaders vallen. Bij de due diligence kenmerken is reeds een voorselectie gemaakt van kenmerken waar zich opvallende punten van afwijking voordoen; deze worden integraal (en dus niet puntsgewijs) besproken. De constatering in dit hoofdstuk dat er afwijkingen bestaan tussen beide normenkaders is een feitelijke constatering; een meer normatieve analyse volgt in hoofdstuk 4.

3.2 Due diligence proces

➤ Stap 1

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij maatschappelijk verantwoord ondernemen integreren in beleid en managementsystemen. Dit wordt uitgewerkt in drie deelaspecten:

- 1) De onderneming dient een combinatie van beleidsregels voor (I)MVO-thema's op te stellen, te onderschrijven en te publiceren waaruit blijkt dat de onderneming zich committeert aan de principes en normen van de OESO-richtlijnen. Daarin dient de onderneming haar plannen voor de praktische toepassing van due diligence te omschrijven die relevant zijn voor haar eigen activiteiten, toeleveringsketen en andere zakelijke relaties.

- 2) De onderneming dient ernaar te streven het (I)MVO-beleid te integreren bij de controlerende organen van de onderneming. Het (I)MVO-beleid van de onderneming dient geïntegreerd te worden in de managementsystemen zodat het deel gaat uitmaken van de reguliere bedrijfsprocessen. Daarbij dient de onafhankelijkheid, autonomie en juridische structuur van de betrokken organen, die mogelijk verplicht zijn volgens de lokale wet- en regelgeving, gewaarborgd te blijven.
- 3) De onderneming dient (I)MVO-verwachtingen en -beleid te integreren in betrekkingen met leveranciers en overige zakelijke relaties.

Elk van deze drie deelaspecten wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen in de kern verplicht om DD te integreren in al hun beleidslijnen en over een DD beleid beschikken. Het beleid dient te bestaan uit:

- a) een beschrijving van de DD aanpak,
- b) een gedragscode waarin de regels en beginselen worden beschreven die moeten worden nageleefd door werknemers en dochterondernemingen [Raad: en (in)directe handelspartners] van de onderneming,
- c) een beschrijving van processen die zijn ingevoerd om DD toe te passen, met inbegrip van de maatregelen die zijn genomen om de naleving van de gedragscode te controleren en om de toepassing ervan uit te breiden tot gevestigde zakelijke relaties [Raad: handelspartners].

Het beleid dient jaarlijks [Raad: om de 24 maanden] en bij relevante veranderingen geëvalueerd en zo nodig bijgewerkt te worden. Ter preventie of beëindiging van geïdentificeerde negatieve effecten dienen ondernemingen te trachten contractuele garanties te verkrijgen van betrokken ketenpartners dat de gedragscode van de onderneming wordt nageleefd en dat overeenkomstige garanties van andere ketenpartners verkregen zullen worden, en dienen zij passende maatregelen te nemen om naleving van de contractuele garanties te controleren.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- Er hoeft geen specifiek beleid te worden uitgewerkt voor de belangrijkste risico's voor de onderneming met het oog op de specifieke aanpak van die risico's;
- Bepalingen over communicatie, informatiedeling, training, voorlichting en afstemming binnen ondernemingen rond het (I)MVO-beleid (bijv. richting werknemers en andere arbeidskrachten) ontbreken grotendeels;
- Er bestaat geen verplichting om het (I)MVO-beleid integraal te publiceren (bijv. via de website, op bedrijfslocaties van de onderneming en indien relevant in de lokale talen); hier wordt aangesloten bij de verslagleggingsnormen van de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) en op grond daarvan is dit niet vereist.
- In de Raadspositie ontbreken bepalingen met betrekking tot het integreren van (I)MVO-beleid bij de controlerende organen van de onderneming / op bestuursniveau. In het Commissievoorstel is wel een bepaling opgenomen over directieverantwoordelijkheid voor de invoering van en het toezicht op DD maatregelen en DD beleid.
- Wat grotendeels ontbreekt zijn bepalingen over hoe het (I)MVO-beleid te integreren in de managementsystemen zodat het deel gaat uitmaken van de reguliere bedrijfsprocessen (bijv. door het toewijzen verantwoordelijkheid voor aspecten van het beleid aan relevante afdelingen, het

ontwikkelen of aanpassen informatie- en administratiesystemen en communicatiekanalen, het bevorderen van afstemming tussen teams en bedrijfsonderdelen, het ontwikkelen van stimulansen voor werknemers en bedrijfsonderdelen, het instellen van interne klachtenprocedures, en het ontwikkelen van processen als (I)MVO-beleid niet is nageleefd.

- In het Commissievoorstel wordt gesproken van een gedragscode met regels en beginselen die moeten worden nageleefd door (alleen) werknemers en dochterondernemingen; wel moet beschreven worden welke maatregelen de onderneming genomen heeft om de toepassing ervan uit te breiden tot gevestigde zakelijke relaties. In de Raadspositie gaat het om een gedragscode met de door de werknemers, dochterondernemingen en de directe of indirecte handelspartners van de onderneming na te leven regels en beginselen; ook moet beschreven worden welke maatregelen genomen zijn om de toepassing ervan uit te breiden tot zakenpartners.
- Er wordt niet verwacht van ondernemingen dat zij in algemene zin proberen inzicht te krijgen in de belemmeringen die voortvloeien uit de manier waarop de onderneming zakendoet, waardoor leveranciers en andere zakelijke relaties wellicht gehinderd worden bij het implementeren van (I)MVO-beleid, en dat deze belemmeringen worden aangepakt.

➤ Stap 2

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij daadwerkelijke en potentiële gevolgen van de activiteiten, producten en diensten van de onderneming identificeren en beoordelen. Dit wordt uitgewerkt in vier deelaspecten:

- 1) De onderneming dient een brede inventarisatie uit te voeren van alle zakelijke gebieden, activiteiten en relaties, inclusief de toeleveringsketens, om te identificeren waar de kans op (I)MVO-risico's het grootst en belangrijkste is. Relevante elementen zijn onder meer: informatie over geografisch, sector-, product- en ondernemingsgebonden risicofactoren, inclusief bekende risico's waarmee de onderneming al geconfronteerd is of waarschijnlijk geconfronteerd zal worden. De inventarisatie moet de onderneming in staat stellen een eerste prioritering uit te voeren van de belangrijkste risicogebieden voor verdere beoordeling. Voor ondernemingen met minder diverse activiteiten, met name kleinere bedrijven, is een inventarisatie wellicht niet noodzakelijk en kan er meteen worden overgegaan tot het identificeren en prioriteren van specifieke negatieve gevolgen.
- 2) De onderneming dient de geprioriteerde activiteiten, leveranciers en andere zakelijke relaties steeds grondiger te beoordelen om specifieke daadwerkelijke en potentiële negatieve (I)MVO-gevolgen te identificeren en te toetsen. Hierbij dient te worden begonnen met de hierboven geïdentificeerde belangrijkste risicogebieden.
- 3) De onderneming dient de betrokkenheid van de onderneming bij de geïdentificeerde daadwerkelijke of potentiële negatieve gevolgen te beoordelen om de juiste aanpak te bepalen (zie stap 3, deelaspecten 1 en 3). Hierbij dient specifiek te worden onderzocht of de onderneming het negatieve gevolg heeft veroorzaakt (of zou kunnen veroorzaken), eraan heeft bijgedragen (of zou kunnen bijdragen), of het negatieve gevolg direct verbonden is (of verbonden zou kunnen zijn) met de activiteiten, producten of diensten van een zakelijke relatie.
- 4) De onderneming dient de belangrijkste (I)MVO-risico's en -gevolgen te prioriteren om aan te pakken, waar nodig. Dit dient te worden gedaan op basis van de ernst en mate van waarschijnlijkheid. Hierbij dient te worden uitgegaan van de verkregen informatie over de daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen. Prioriteren is relevant wanneer het niet mogelijk is om alle potentiële en daadwerkelijke negatieve gevolgen direct aan te pakken. Zodra de

ernstigste gevolgen zijn geïdentificeerd en aangepakt, dienen de minder ernstige gevolgen aan de beurt te komen.

Elk van deze vier deelaspecten wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen in de kern verplicht om feitelijke en potentiële negatieve effecten op de mensenrechten en negatieve milieueffecten van hun eigen activiteiten of die van hun dochterondernemingen en, indien deze verband houden met hun waardeketens [Raad: ketens van activiteiten], van hun gevestigde zakelijke relaties [Raad: zakenpartners], te identificeren. Zij dienen hierbij gebruik te maken van kwantitatieve en kwalitatieve informatie. In voorkomend geval dienen zij ook overleg te plegen met potentieel getroffen groepen, met inbegrip van werknemers en andere relevante belanghebbenden, om informatie te verzamelen over feitelijke of potentiële negatieve effecten. Bij de identificatie van negatieve effecten moet ook de mensenrechten- en milieucontext op dynamische wijze en met regelmatige tussenpozen – ten minste één keer per jaar [Raad: om de 24 maanden] – worden beoordeeld, gedurende de gehele looptijd van een activiteit of relatie. Op grond van de Raadspositie dienen ondernemingen de geïdentificeerde negatieve effecten te prioriteren naargelang de ernst en waarschijnlijkheid ervan, indien het niet haalbaar is om alle negatieve effecten in een keer volledig te verhelpen.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- De identificatie van (I)MVO-risico's wordt beperkt tot negatieve effecten van de eigen activiteiten, die van dochterondernemingen en van gevestigde zakelijke relaties (zakenpartners) indien deze verband houden met de waardeketen (keten van activiteiten) van de onderneming.
- Er wordt niet gesproken van een identificatie van belangrijkste (I)MVO-risicogebieden (d.w.z. zakelijke gebieden, activiteiten en relaties, inclusief de toeleveringsketens, waar de kans op (I)MVO-risico's het grootst en belangrijkst is) en een prioritering hiervan als startpunt voor nadere beoordeling van potentiële en daadwerkelijke negatieve gevolgen.
- Er wordt niet gevraagd van ondernemingen dat zij de betrokkenheid van de onderneming bij de geïdentificeerde daadwerkelijke of potentiële negatieve gevolgen (cause, contribute of directly linked to) beoordelen om de juiste aanpak te bepalen.
- In het Commissievoorstel wordt niet gesproken van een prioritering van de belangrijkste (I)MVO-risico's en -gevolgen die moeten worden aangepakt, in die gevallen dat het niet mogelijk is om alle potentiële en daadwerkelijke negatieve gevolgen direct aan te pakken. In de Raadspositie is hier wel een bepaling over opgenomen.
- Er wordt niet van ondernemingen gevraagd dat zij bij het vaststellen van negatieve gevolgen [voor mensenrechten] speciale aandacht besteden aan potentiële negatieve gevolgen voor individuen uit groepen of bevolkingsgroepen die kwetsbaar zijn of een hoge kans op marginalisering hebben, of rekening te houden te worden met de mogelijk verschillende gevolgen voor mannen en vrouwen.
- Er wordt niet van ondernemingen gevraagd om bij de beoordeling van de betrokkenheid van de onderneming bij de negatieve effecten of over prioriteringsbeslissingen te overleggen met zakelijke relaties, andere relevante ondernemingen en (mogelijk) betrokken stakeholders en belanghebbenden.
- Er ontbreekt een bepaling over meewerken aan officiële mechanismen om meningsverschillen te verhelpen en herstelmaatregelen mogelijk te maken indien stakeholders of rechthebbenden het

niet eens zijn met de beoordeling van de onderneming van haar betrokkenheid bij een negatief gevolg.

- Ondernemingen die binnen het bereik van de CSDDD vallen omdat zij opereren in een hoogrisicosector zijn alleen verplicht de negatieve effecten in kaart te brengen die relevant zijn voor de betrokken sector.
- Financiële ondernemingen zijn niet verplicht de negatieve effecten van hun financiële dienstverlening op dynamische wijze of met regelmatige tussenpozen te beoordelen; zij hoeven deze effecten alleen in kaart te brengen voor aanvang van de dienstverlening.

➤ Stap 3

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij negatieve gevolgen stoppen, voorkomen en beperken. Dit wordt uitgewerkt in twee deelaspecten:

- 1) De onderneming dient de activiteiten die negatieve gevolgen veroorzaken voor (I)MVO-thema's of eraan bijdragen, te staken. Dit dient te worden gedaan op basis van de beoordeling door de onderneming van haar betrokkenheid bij negatieve gevolgen zoals bedoeld in deelaspect 3 van stap 2. De onderneming dient doelgerichte plannen te ontwikkelen om potentiële (toekomstige) negatieve gevolgen te voorkomen en te beperken, en deze toe te passen.
- 2) De onderneming dient plannen te ontwikkelen en te implementeren op basis van de prioritering van de onderneming (stap 2, deelaspect 4), om daadwerkelijke of potentiële negatieve gevolgen voor (I)MVO-thema's te voorkomen of te beperken die via zakelijke relaties direct verbonden zijn met de activiteiten, producten of diensten van de onderneming. In deze plannen moet worden vastgelegd welke maatregelen de onderneming zal treffen en wat zij verwacht van haar leveranciers, afnemers en andere zakelijke relaties. Passende reacties op risico's die verband houden met zakelijke relaties kunnen zijn: voortzetten van de relatie tijdens de inspanningen om de risico's te beperken; tijdelijk opschorten van de relatie terwijl de inspanningen om de risico's te beperken worden voortgezet; of beëindigen van de zakelijke betrekkingen na vergeefse pogingen tot beperking of wanneer de onderneming beperking niet haalbaar acht of vanwege de ernst van het negatieve gevolg. Bij het besluit om de zakelijke betrekkingen te beëindigen, dienen ook de potentiële negatieve sociale en economische gevolgen van de beëindiging in aanmerking te worden genomen.

Elk van deze twee deelaspecten wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen ten aanzien van geïdentificeerde *potentiële* negatieve effecten verplicht om passende maatregelen te nemen om deze effecten te voorkomen of, indien preventie niet of niet onmiddellijk mogelijk is, afdoende te beperken. Het gaat daarbij om de volgende maatregelen:

- i) een preventief actieplan, indien nodig;
- ii) contractuele garanties van zakenpartners waarmee een directe zakelijke relatie bestaat [Raad: directe zakenpartners] dat zij de gedragscode van de onderneming en een evt. preventief actieplan naleven en overeenkomstige garanties bedingen bij hun zakenpartners;
- iii) de nodige investeringen;

- iv) doelgerichte en evenredige steun aan kmo's waarmee de onderneming een zakelijke relatie heeft [Raad: die zakenpartners van de onderneming zijn], indien nodig;
- v) samenwerking met andere entiteiten;
- vi) indien deze maatregelen niet afdoende zijn, waar mogelijk een overeenkomst met een partner met wie een indirecte relatie bestaat [Raad: indirecte zakenpartners], teneinde naleving van de gedragscode of een preventief actieplan te bewerkstelligen.

Met betrekking tot de contractuele garanties en de eventuele overeenkomst met een partner dienen passende maatregelen genomen te worden om naleving te verifiëren. Ten aanzien van potentiële negatieve effecten die niet voorkomen of voldoende beperkt kunnen worden, dienen ondernemingen af te zien van nieuwe commerciële relaties of uitbreiding van bestaande relaties met zakelijke partners in, of verbonden aan, de waardeketen [Raad: keten van activiteiten] waar deze negatieve effecten zich hebben voorgedaan, en waar mogelijk bestaande commerciële relaties op te schorten of, bij ernstige negatieve effecten, te beëindigen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen ten aanzien van geïdentificeerde *feitelijke* negatieve effecten verplicht om passende maatregelen te nemen om deze effecten te beëindigen of, waar dat niet mogelijk is, de omvang ervan tot een minimum te beperken. Het gaat daarbij om de volgende maatregelen:

- i) neutraliseren of tot een minimum beperken van negatieve effecten, onder meer d.m.v. schadevergoeding aan getroffen personen en financiële compensatie aan getroffen gemeenschappen;
- ii) een corrigerend actieplan, indien nodig;
- iii) contractuele garanties van zakenpartners waarmee een directe zakelijke relatie bestaat [Raad: directe zakenpartners] dat zij de gedragscode van de onderneming en een evt. corrigerend actieplan naleven en overeenkomstige garanties bedingen bij hun zakenpartners;
- iv) de nodige investeringen;
- v) doelgerichte en evenredige steun aan kmo's waarmee de onderneming een zakelijke relatie heeft [Raad: die zakenpartners van de onderneming zijn], indien nodig;
- vi) samenwerking met andere entiteiten;
- vii) indien deze maatregelen niet afdoende zijn, waar mogelijk een overeenkomst met een partner met wie een indirecte relatie bestaat [Raad: indirecte zakenpartners], teneinde naleving van de gedragscode of een corrigerend actieplan te bewerkstelligen.

Met betrekking tot de contractuele garanties en de eventuele overeenkomst met een partner dienen passende maatregelen genomen te worden om naleving te verifiëren. Ten aanzien van feitelijke negatieve effecten die niet beëindigd of tot een minimum beperkt kunnen worden dienen ondernemingen [Raad: als laatste middel] af te zien van nieuwe commerciële relaties of uitbreiding van bestaande relaties met zakelijke partners [Raad: zakenpartners] in of verbonden aan de waardeketen [Raad: keten van activiteiten] waar deze negatieve effecten zich hebben voorgedaan, en waar mogelijk bestaande commerciële relaties op te schorten of, bij ernstige negatieve effecten, te beëindigen.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- Er wordt bij de te nemen maatregelen in algemene zin geen onderscheid gemaakt naar gradatie van betrokkenheid van de onderneming (cause, contribute, directly linked to), alhoewel dit op sommige specifieke punten wel een rol speelt. De nadruk ligt niet zozeer op de mate van betrokkenheid van de onderneming, maar op door wiens activiteiten de negatieve effecten worden veroorzaakt: die van de onderneming, haar dochteronderneming of (directe) zakenpartner, of de (indirecte) zakenpartner in de keten.
- Ten aanzien van de te nemen maatregelen wordt een tweedeling gemaakt tussen potentiële negatieve effecten enerzijds en feitelijke negatieve effecten anderzijds.
- De opsomming van passende maatregelen is een uitputtende opsomming, dat wil zeggen dat andere dan de genoemde maatregelen op grond van de CSDDD niet verplicht zijn.
- Het staken van activiteiten die negatieve effecten veroorzaken of eraan bijdragen staat niet voorop in de CSDDD; daarin ligt de nadruk op het beëindigen van de effecten.
- Bepalingen ontbreken over het beleggen op senior managementniveau van de verantwoordelijkheid voor het staken of voorkomen van activiteiten die negatieve gevolgen veroorzaken of daaraan bijdragen.
- Datzelfde geldt voor bepalingen over scholing van eigen werknemers en van zakelijke partners.
- Bepalingen ontbreken over het afstemmen of gezamenlijk uitwerken van preventieve of correctieve actieplannen met zakelijke relaties.
- Overleg met (potentiële) benadeelden wordt alleen voorgeschreven met betrekking tot het opstellen van een preventief of corrigerend actieplan, niet bij het toepassen ervan of bij het uitwerken van de overige passende maatregelen.
- De verwachting dat de onderneming relevante leveranciers en andere zakelijke relaties ondersteunt bij het voorkomen of beperken van negatieve gevolgen of risico's (bijv. door training, upgraden van voorzieningen, versterking van hun managementsystemen), wordt versmald tot een verplichting tot het verlenen van steun aan kmo's waarmee de onderneming een gevestigde zakelijke relatie heeft. Deze verplichting tot het verlenen van steun is beperkt tot die gevallen waarin naleving van de gedragscode of het corrigerende actieplan de levensvatbaarheid van de kmo in gevaar zou brengen.
- Er ligt minder nadruk op het op uiteenlopende manieren (bijv. via pre-kwalificatievereisten, stemrechten, licentie- of franchiseovereenkomsten) uitoefenen van invloed op zakenpartners ter voorkoming, beperking of beëindiging van negatieve effecten; dit wordt in de CSDDD versmald naar het verkrijgen van contractuele garanties van directe ketenpartners of het sluiten van overeenkomsten met indirecte ketenpartners inzake naleving van de (I)MVO-gedragscode of een preventief of correctief actieplan.
- Bij wijze van uitzondering zijn financiële ondernemingen niet verplicht zakelijke relaties op te schorten of te beëindigen als de genomen maatregelen niet afdoende zijn [indien redelijkerwijs verwacht kan worden dat dit aanzienlijke schade zal toebrengen aan de entiteit waaraan deze dienst wordt verstrekt].

➤ Stap 4

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij de praktische toepassing en resultaten monitoren. Dit wordt als volgt uitgewerkt:

De onderneming dient de praktische toepassing en effectiviteit van de due diligence-maatregelen van de onderneming te monitoren, d.w.z. haar maatregelen om gevolgen te identificeren, te voorkomen,

te beperken en waar mogelijk herstelmaatregelen te ondersteunen, ook bij zakelijke relaties. Hierbij dienen de conclusies van de monitoring te worden gebruikt om deze processen in de toekomst te verbeteren.

Dit wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen verplicht om hun eigen activiteiten en maatregelen, die van hun dochterondernemingen en, indien deze verband houden met de waardeketens [Raad: ketens van activiteiten] van de onderneming, die van hun gevestigde zakelijke relaties [Raad: zakenpartners], periodiek te evalueren om de doeltreffendheid ervan te controleren. Deze beoordelingen zijn, in voorkomend geval, gebaseerd op kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren en vinden jaarlijks [Raad: om de 24 maanden] plaats en bij relevante veranderingen. Wanneer ter voorkoming, beperking of beëindiging van negatieve effecten een preventief actieplan ontwikkeld en uitgevoerd wordt, dient dit redelijke en duidelijk omschreven tijdschema's voor maatregelen en kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor het meten van verbeteringen te bevatten, en te worden opgesteld in overleg met de betrokken belanghebbenden. Wanneer ter voorkoming, beperking of beëindiging van negatieve effecten contractuele garanties verkregen worden van een zakenpartner waarmee een directe zakelijke relatie bestaat [Raad: directe zakenpartner] of een overeenkomst gesloten wordt met een partner waarmee de onderneming een indirecte zakelijke relatie heeft [Raad: indirecte zakenpartner], dienen deze vergezeld te gaan van passende maatregelen om de naleving te controleren. Voor een verificatie van naleving kan de onderneming een beroep doen op passende initiatieven van de sector of verificatie door een onafhankelijke derde partij.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- In de Raadspositie hoeven financiële ondernemingen met betrekking tot hun zakenpartners alleen periodieke beoordelingen uit te voeren om de doeltreffendheid van de genomen maatregelen (stap 3) te monitoren, niet de doeltreffendheid van de vaststelling van de negatieve effecten (stap 2).
- Er wordt niet gesproken over communicatie van de resultaten van de monitoring naar relevante niveaus binnen de onderneming.
- Er wordt niet van ondernemingen verlangd dat zij periodieke toetsing van relevante multistakeholderinitiatieven en initiatieven uit de sector waartoe zij behoren, proberen te stimuleren. Er wordt gesproken van door de Commissie uit te vaardigen richtsnoeren ter beoordeling van de geschiktheid van dergelijke regelingen, maar onduidelijk blijft wie deze beoordelingen zou moeten uitvoeren en hoe vaak.

➤ Stap 5

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij communiceren hoe negatieve gevolgen worden aangepakt. Dit wordt als volgt uitgewerkt:

De onderneming dient de relevante informatie over due diligence-beleid en -processen en over de uitgevoerde maatregelen om daadwerkelijke of potentiële negatieve gevolgen te identificeren en aan te pakken, naar buiten te communiceren. Hierbij dient ook te worden gecommuniceerd over de bevindingen en uitkomsten van deze maatregelen.

Dit wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen die niet onder de CSRD vallen, verplicht om verslag uit te brengen over de aangelegenheden die onder de CSDDD vallen door op hun website een jaarlijkse verklaring te publiceren in een taal die gebruikelijk is binnen de internationale zakenwereld. Er zullen door de Commissie nog aanvullende regels gesteld worden met betrekking tot de inhoud van en de criteria voor deze verslaglegging, waarbij informatie wordt gespecificeerd over de beschrijving van passende zorgvuldigheid, potentiële en feitelijke negatieve effecten en de naar aanleiding daarvan genomen maatregelen. Ondernemingen die wel onder de CSRD vallen, zijn op die grond reeds verplicht om extern relevante informatie te verstrekken over het beleid, de processen en de verrichte activiteiten in het kader van passende zorgvuldigheid teneinde feitelijke of potentiële negatieve effecten vast te stellen en aan te pakken, met inbegrip van de bevindingen en de resultaten van die activiteiten. Op 6 juni heeft de Europese Commissie een conceptversie van een gedelegeerde handeling ter publieke consultatie voorgelegd met technische specificaties over hoe ondernemingen kunnen voldoen aan de verslagleggingsbepalingen uit de CSRD (de European Sustainability Reporting Standards of ESRS).

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- Uit de Due Diligence Handreiking kunnen 9 punten worden afgeleid ten aanzien waarvan de verwachting bestaat dat de onderneming daarover informatie opneemt in haar verslaglegging:
 - i) (I)MVO-beleid;
 - ii) maatregelen om (I)MVO te integreren in het beleid en de managementsystemen;
 - iii) de geïdentificeerde gebieden met de grootste risico's voor de onderneming;
 - iv) de geïdentificeerde, geprioriteerde en beoordeelde negatieve gevolgen of risico's;
 - v) de criteria voor prioritering; en
 - vi) de getroffen maatregelen om deze risico's te voorkomen of te beperken. De onderneming dient dit waar mogelijk te doen inclusief:
 - vii) termijnen en benchmarks voor verbetering en de uitkomsten ervan;
 - viii) maatregelen om de praktische toepassing en resultaten te monitoren; en
 - ix) toelichting op de manier waarop de onderneming herstel biedt of eraan meewerkt.

Ondanks dat er specifiek in de ESRS (de technische uitwerking van de CSRD) beschreven staat dat deze de onderneming in staat moet stellen om volgens de OESO-richtlijnen te rapporteren, kan zolang de ESRS nog niet definitief is, niet met zekerheid worden vastgesteld dat de daarin opgenomen rapportagestandaarden daadwerkelijk zullen leiden tot transparantie over elk van deze 9 punten.

- Voor ondernemingen die (nog) niet onder de CSRD vallen, geldt dat zolang de Commissie nog geen criteria heeft vastgesteld voor de inhoud van hun jaarlijkse verklaring, niet met zekerheid kan worden vastgesteld of deze in lijn zullen zijn met wat op grond van het OESO-normenkader verwacht wordt met betrekking tot stap 5 van het due diligence proces.

➤ Stap 6

Op grond van het OESO-normenkader wordt van ondernemingen verwacht dat zij voor herstelmaatregelen zorgen of hieraan meewerken wanneer van toepassing. Dit valt uiteen in twee deelaspecten:

- 1) Indien de onderneming vaststelt dat zij daadwerkelijke negatieve gevolgen heeft veroorzaakt of eraan heeft bijgedragen, dienen deze te worden aangepakt door herstel te bieden of aan herstel mee te werken.
- 2) De onderneming dient voor legitieme herstelmechanismen te zorgen of hieraan mee te werken wanneer dit van toepassing is, zodat getroffen stakeholders en rechthebbenden deze kunnen inschakelen om klachten in te dienen en voor te leggen aan de onderneming. Het kan zinvol zijn een vermeende verantwoordelijkheid voor een gevolg voor te leggen aan een officieel herstelmechanisme. Dit kan vooral nuttig zijn in situaties waarin partijen het niet eens zijn over de vraag of de onderneming de negatieve gevolgen heeft veroorzaakt of eraan heeft bijgedragen (zie stap 2, aspect 3) of het niet eens zijn over de aard en reikwijdte van de remedie.

Elk van deze twee deelaspecten wordt in de DD Handreiking verder uitgewerkt in de vorm van door ondernemingen te nemen praktische maatregelen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen verplicht om ter beperking of beëindiging van feitelijke negatieve effecten die op basis van de CSDDD geïdentificeerd [Raad: alsmede, zo nodig, geprioriteerd] zijn of hadden moeten zijn, in voorkomend geval, passende maatregelen te nemen, onder meer door het betalen van schadevergoeding aan de getroffen personen en van een financiële compensatie aan de getroffen gemeenschappen [Raad: passende maatregelen te nemen, waaronder herstel van getroffen personen en gemeenschappen]. Daarnaast dienen ondernemingen bepaalde personen en organisaties (waaronder (potentiële) benadeelden, vakbonden en ngo's) de mogelijkheid te bieden om rechtstreeks klachten bij hen in te dienen in geval van gerechtvaardigde bezorgdheid over feitelijke of potentiële negatieve effecten op de mensenrechten en het milieu met betrekking tot hun eigen activiteiten, de activiteiten van hun dochterondernemingen en hun waardeketens. Zij moeten een procedure vaststellen voor de behandeling van deze klachten en de betrokken werknemers en vakbonden hierover informeren. De klagers hebben het recht om van de onderneming een passende follow-up van de klacht te verlangen en met vertegenwoordigers op passend niveau van de onderneming bijeen te komen om potentiële of feitelijke ernstige negatieve effecten waarop de klacht betrekking heeft, te bespreken.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- De bepalingen omtrent het bieden van herstel aan benadeelden zijn niet een apart onderdeel van de due diligence cyclus (stap 6), maar maken deel uit van een breder palet aan door de onderneming in reactie op geïdentificeerde (en geprioriteerde) feitelijke negatieve effecten te nemen maatregelen (stap 3).
- Er wordt niet uitgewerkt wat herstel precies inhoudt en wat de verschillende typen remedies zijn waaraan in dit verband gedacht kan worden. In het Commissievoorstel wordt sterk de nadruk gelegd op financiële compensatie, wat slechts één van de vele mogelijke remedies is, als passende maatregel ter beëindiging van feitelijke negatieve effecten. Wat niet duidelijk terugkomt is dat getroffen personen (weer) in de situatie gebracht zouden moeten worden waarin zij zouden hebben verkeerd indien de negatieve gevolgen zich niet zouden hebben voorgedaan.

- In de Raadspositie wordt gesproken van ‘herstel van getroffen personen en gemeenschappen’, wat maatregelen ter herstel van bijvoorbeeld natuur of biodiversiteit lijkt uit te sluiten.
- In de Raadspositie wordt nergens gestipuleerd dat de herstelmaatregel evenredig dient te zijn met of in verhouding dient te staan tot de ernst en omvang van de negatieve gevolgen. Volgens de Raadspositie dient bij de vaststelling van passende maatregelen (slechts) rekening gehouden te worden met wie de negatieve effecten heeft veroorzaakt, in wiens activiteiten zij zich hebben voorgedaan, en, indien zij veroorzaakt zijn door een zakenpartner, in hoeverre de onderneming invloed kan uitoefenen op die zakenpartner.
- De verplichting tot het bieden van herstel aan benadeelden wordt in beginsel niet beperkt tot gevallen waarin de onderneming de negatieve gevolgen heeft veroorzaakt of daaraan bijgedragen (cause en contribute), al wordt in het Commissievoorstel wel gestipuleerd dat de maatregel in verhouding moet staan tot (onder meer) de mate waarin de onderneming aan het negatieve effect heeft bijgedragen.
- Bepalingen over overleg met benadeelden over herstelmaatregelen ontbreken en datzelfde geldt voor een verplichting om (te trachten) vast te stellen of klagers tevreden zijn over het proces en de uitkomsten daarvan.
- In de systematiek van de CSDDD worden statelijke niet-judiciële herstelmechanismen geheel buiten beschouwing gelaten. Hoewel de mogelijkheid bestaat om een klacht in te dienen bij de toezichthouder is dit geen herstelmechanisme omdat deze procedure gericht is op toezicht op de naleving door ondernemingen van de verplichtingen van de CSDDD en niet (primair) op herstel van de benadeelden.
- Met uitzondering van klachtenmechanismen op operationeel niveau worden niet-statelijke herstelmechanismen in de systematiek van de CSDDD buiten beschouwing gelaten, hoewel in de Raadspositie nog wel wordt gesproken van 'deelname aan gezamenlijke klachtenprocedures, met inbegrip van gezamenlijk door bedrijven ingestelde procedures, via brancheorganisaties of initiatieven van meerdere belanghebbenden'.
- Bepalingen ontbreken over meewerken aan legitieme herstelmechanismen, bijvoorbeeld wanneer partijen het niet eens zijn over de mate van betrokkenheid van de onderneming bij de negatieve effecten of de aard en reikwijdte van de remedie. Daarbij dient in aanmerking genomen te worden dat deze leemte noch gevuld wordt door de klachtenprocedure bij de toezichthouder – die niet (primair) gericht is op herstel ten behoeve van de benadeelden – noch gevuld wordt door civiele aansprakelijkheidsprocedures – wat in de kern een procedure op tegenspraak is en ten aanzien waarvan bepalingen ontbreken over passende maatregelen om juridische, praktische en andere relevante barrières die de toegang tot verhaal zouden kunnen belemmeren, weg te nemen.
- Het klachtenmechanisme op operationeel niveau hoeft niet te voldoen aan alle relevante effectiviteitscriteria voor buitengerechtelijke klachtenmechanismen (legitimiteit, toegankelijkheid, voorspelbaarheid, eerlijkheid, transparantie en betrokkenheid op basis van dialoog). In het Commissievoorstel worden dergelijke criteria überhaupt niet genoemd, in de Raadspositie worden enkel toegankelijkheid, eerlijkheid en transparantie genoemd en ontbreken dus legitimiteit, voorspelbaarheid en betrokkenheid op basis van dialoog.
- De mogelijkheid tot het rechtstreeks indienen van klachten bij de onderneming hoeft alleen geboden te worden in geval van ‘gerechtvaardigde bezorgdheid’ over feitelijke of potentiële negatieve effecten.
- Het recht van klagers om met vertegenwoordigers op passend niveau van de onderneming bijeen te komen om potentiële of feitelijke negatieve effecten waarop de klacht betrekking heeft, te bespreken, geldt alleen bij ‘ernstige negatieve effecten’.
- Nadere bepalingen over de inrichting van dit klachtenmechanisme op operationeel niveau ontbreken vrijwel geheel (waaronder bijvoorbeeld: termijnen voor het oplossen van geschillen;

processen om te reageren op klachten indien er geen overeenstemming kan worden bereikt of wanneer de gevolgen zeer ernstig zijn; het vaststellen van de reikwijdte van het mandaat; overleg met de relevante stakeholders over de juiste vorm en over mogelijkheden om klachten te verhelpen op cultuur-sensitieve en toegankelijke wijze; personele invulling en middelen; en monitoring van het functioneren).

3.3 Due diligence reikwijdte

- Bedrijven en sectoren

Op grond van het OESO-normenkader geldt de verwachting dat due diligence wordt toegepast door:

- Alle multinationale ondernemingen (MNO's), ongeacht hun eigendomsstructuur, uit alle sectoren en van elke omvang, die actief en/of gevestigd zijn in landen die de OESO-richtlijnen voor MNO's hebben aanvaard, inclusief multinationale middelgrote en kleinere bedrijven (MKB).
- Alle entiteiten binnen de MNO-groep: moederbedrijf en lokale entiteiten, inclusief dochterbedrijven.

De OESO-richtlijnen kennen geen nauwkeurige definitie van het begrip multinationale onderneming. Volgens de richtlijnen zijn het in algemene zin ondernemingen of andere entiteiten die in meerdere landen gevestigd zijn en zodanig met elkaar verbonden zijn dat ze hun activiteiten op verschillende manieren met elkaar kunnen afstemmen. Hoewel een of meer van deze entiteiten een belangrijke invloed op de activiteiten van de andere kan uitoefenen, kan de mate van autonomie binnen de onderneming van de ene multinational tot de andere sterk variëren. De onderneming kan particulier eigendom, staatseigendom of een mengvorm daarvan zijn. MNO's zijn actief in alle sectoren van de economie. Van multinationale en nationale ondernemingen wordt op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen hetzelfde verwacht, in het geval dat de OESO-richtlijnen voor MNO's op beiden van toepassing zijn.

Op grond van het CSDDD-normenkader is de CSDDD van toepassing op:

- i) grote in de EU gevestigde ondernemingen (>500 werknemers en netto-omzet wereldwijd >150 miljoen euro), en
- ii) iets kleinere in de EU gevestigde ondernemingen (>250 werknemers en netto-omzet wereldwijd van >40 miljoen euro) die ten minste 50% van hun omzet behalen in één van de in de CSDDD genoemde hoog-risicosectoren.
- iii) buiten de EU gevestigde ondernemingen die op jaarbasis een netto-omzet behalen in de EU van >150 miljoen euro; en
- iv) buiten de EU gevestigde ondernemingen die op jaarbasis een netto-omzet behalen in de EU van >40 miljoen en <150 miljoen en die ten minste 50% van hun netto-omzet wereldwijd behalen in één van de in de CSDDD genoemde hoog-risicosectoren. Op grond van de CSDDD gelden als hoog-risicosectoren: a) de textiel-, kleding- en schoenenindustrie; b) landbouw, bosbouw en visserij; en c) de mijnbouwsector.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- De CSDDD is van uitsluitend van toepassing op grote ondernemingen en op iets kleinere (maar nog steeds grote) ondernemingen die actief zijn in bepaalde (I)MVO-hoog-risicosectoren. Andere ondernemingen vallen buiten het toepassingsbereik van de CSDDD.
- De CSDDD verantwoordt de selectie van genoemde hoog-risicosectoren door te verwijzen naar voor deze sectoren bestaande sectorale OESO-Handreikingen. Dit suggereert echter ten onrechte dat op grond van het OESO-normenkader specifiek, of alleen, deze sectoren te gelden hebben als hoog-risicosectoren.
- De CSDDD maakt geen verschil tussen 'nationale' en 'multinationale' ondernemingen. Gezien de beperking van het toepassingsgebied van de CSDDD tot (zeer) grote ondernemingen en gezien de ruime interpretatie van het begrip 'multinationale onderneming' op grond van het OESO-normenkader, levert dit in de praktijk geen verruiming op qua toepassingsgebied ten opzichte van de OESO-richtlijnen.
- In de Raadspositie vallen financiële ondernemingen buiten het toepassingsbereik van de CSDDD, tenzij een lidstaat opteert om financiële ondernemingen uit die lidstaat wel onder de CSDDD te laten vallen. Hetzelfde geldt voor pensioeninstellingen die kunnen worden beschouwd als socialezekerheidsregelingen.
- In de Raadspositie vallen vermogensbeheerders en fondsbeheerders (collectieve beleggingsvehikels) buiten het toepassingsbereik van de CSDDD.
- Daarnaast worden zowel in het Commissievoorstel als in de Raadspositie investeringsactiviteiten en bepaalde andere financiële diensten uitgesloten als gevolg van de manier waarop 'waardeketen' [Raad: 'keten van activiteiten'] gedefinieerd wordt. In de praktijk betekent dit dat investeerders / institutionele beleggers geen due diligence hoeven te verrichten met betrekking tot (negatieve effecten die gerelateerd zijn aan) de activiteiten van de ondernemingen waarin ze investeren.
- In de Raadspositie vallen ook de distributie, het vervoer, de opslag en de verwijdering van 'dual-use products' (goederen, software en technologie die zowel voor burgerlijke als voor militaire doeleinden gebruikt kunnen worden) en van wapens, munitie en oorlogsmaterialen buiten het bereik van de CSDDD.

- **Thema's**

Op grond van het OESO-normenkader geldt de toepassing van due diligence voor:

- Informatieverstrekking (hoofdstuk III OESO-richtlijnen)
- Mensenrechten (hoofdstuk IV OESO-richtlijnen)
- Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen (hoofdstuk V OESO-richtlijnen)
- Milieu (hoofdstuk VI OESO-richtlijnen)
- Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing (hoofdstuk VII OESO-richtlijnen)
- Consumentenbelangen (hoofdstuk VIII OESO-richtlijnen)
- Wetenschap en technologie (hoofdstuk IX OESO-richtlijnen, sinds 2023)

Op grond van het CSDDD-normenkader worden ondernemingen verplicht om due diligence te verrichten met betrekking tot feitelijke en potentiële negatieve effecten op de mensenrechten en het milieu. Onder een negatief effect op de mensenrechten wordt in dit verband verstaan een negatief gevolg voor beschermde personen dat voortvloeit uit de schending van een of meer van de rechten uit de bijlage (deel I) bij de CSDDD of van een of meer verbodsbepalingen uit de in de bijlage genoemde

internationale mensen- en arbeidsrechtenovereenkomsten. Onder negatief milieueffect wordt in dit verband verstaan een negatief gevolg voor het milieu dat voortvloeit uit de schending van één van de in de bijlage (deel II) van de CSDDD genoemde verbodsbepalingen en verplichtingen.

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

- De due diligence verplichtingen uit de CSDDD hebben een beperkter bereik waar het gaat om te adresseren (I)MVO-thema's dan het OESO-normenkader, aangezien zij alleen zien op mensenrechten en milieu. Zij zien niet (ook) op informatieverstrekking, werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen, bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing, consumentenbelangen en wetenschap en technologie. Daarbij moet echter vermeld worden dat de normen die zijn opgenomen in het hoofdstuk werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen in grote lijnen verdisconteerd zijn in deel I van de bijlage bij de CSDDD met betrekking tot mensenrechten.
 - Daarnaast geldt dat de CSDDD niet 'open' is wat betreft de toepasselijke thematische rechten en verplichtingen, zoals het OESO-normenkader. Het heeft een gesloten karakter waar het gaat om rechten en verplichtingen op het gebied van milieu die relevant zijn voor de door ondernemingen op grond van de CSDDD te verrichten due diligence. Hierdoor is de uitleg van het concept 'negatief milieueffect' beperkt in de CSDDD. Waar het gaat om rechten en verplichtingen op het gebied van mensenrechten, heeft de CSDDD een minder gesloten, maar nog steeds niet volledig open karakter.
 - Deel I van de bijlage bij de CSDDD dekt niet alle relevante internationale mensenrechtennormen. Vooral de Raadspositie is beperkter in dit verband.
 - Deel II van de bijlage bij de CSDDD dekt niet alle normen die zijn opgenomen in het hoofdstuk milieu van de OESO-richtlijnen. De lijst in deel II van de bijlage bij de CSDDD is beperkt (in de Raadspositie: zeer beperkt) en gesloten.
 - Hoewel de CSDDD wel een verplichting kent tot het opstellen van een klimaat adaptatieplan, valt klimaat niet onder de door middel van due diligence te adresseren (I)MVO-thema's. In het OESO-normenkader is dit op grond van de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen uit juni 2023 uitdrukkelijk wel het geval.
- Bereik in de keten

Op grond van het OESO-normenkader dient de onderneming due diligence toe te passen op activiteiten in de toeleveringsketen en op alle zakelijke relaties, zoals leveranciers, franchisenemers, licentiehouders, onderaannemers, joint-ventures, investeerders, klanten, aannemers, cliënten, consultants, financiële, juridische en overige adviseurs. Zakelijke relaties zijn ook relaties van de onderneming met alle overige statelijke of niet-statelijke entiteiten die op enige wijze betrokken zijn bij haar zakelijke activiteiten, producten of diensten. Het OESO-normenkader dekt de gehele waardeketen, zowel stroomopwaarts (*upstream*: toeleveranciers) als stroomafwaarts (*downstream*: afnemers van producten en diensten). Wat betreft het bereik binnen de keten is het OESO-normenkader 'open', dus kent het in beginsel geen beperkingen.

Op grond van het CSDDD-normenkader worden voorschriften vastgesteld inzake de verplichtingen van ondernemingen tot het verrichten van due diligence met betrekking tot feitelijke en potentiële negatieve effecten op de mensenrechten en het milieu. Het betreft negatieve effecten die voortvloeien uit hun eigen activiteiten, de activiteiten van hun dochterondernemingen en de activiteiten in de waardeketen [Raad: keten van activiteiten] die worden uitgevoerd door entiteiten

waarmee de onderneming een gevestigde zakelijke relatie heeft [Raad: zakenpartners]. Het CSDDD-normenkader dekt niet de gehele waardeketen en is qua bereik binnen de keten beperkt tot gevestigde zakelijke relaties [Raad: zakenpartners].

Opvallende punten waar het CSDDD-normenkader afwijkt van het OESO-normenkader zijn:

Definitie keten

- Het Commissievoorstel spreekt van waardeketen en definieert deze ook: activiteiten in verband met de productie van goederen of de verlening van diensten door een onderneming, met inbegrip van de ontwikkeling van het product of de dienst en het gebruik en de verwijdering van het product, alsmede de daarmee verband houdende activiteiten van de gevestigde zakelijke relaties van de onderneming, zowel in het stroomopwaartse als stroomafwaartse gedeelte van de keten.
- In het Commissievoorstel wordt het begrip waardeketen beperkt waar het gaat om de verlening van leningen, kredieten en andere financiële diensten door financiële ondernemingen, tot de activiteiten van de cliënten die dergelijke leningen, kredieten en andere financiële diensten ontvangen en van andere ondernemingen die tot dezelfde groep behoren en waarvan de activiteiten verband houden met de overeenkomst in kwestie. Het gaat dus alleen om de activiteiten van directe cliënten, niet om risico's bij zakelijke relaties van die cliënten.
- In het Commissievoorstel wordt duidelijk gemaakt dat kmo's die leningen, kredieten, financieringen, verzekeringen of herverzekeringen van financiële ondernemingen ontvangen, niet tot de waardeketen van financiële ondernemingen behoren.
- De Raadspositie is een stuk beperkter op dit punt. Deze spreekt van 'keten van activiteiten' en definieert deze als voornamelijk stroomopwaarts maar slechts heel beperkt stroomafwaarts. De due diligence verantwoordelijkheid voor het gebruik (of misbruik) van een product of dienst, door zowel zakelijke afnemers als consumenten, wordt in het Raadsvoorstel echter niet genoemd.
- Wat betreft het stroomafwaartse gedeelte van de keten, vallen financiële ondernemingen in de Raadspositie in beginsel buiten het bereik van de CSDDD; lidstaten kunnen er wel voor kiezen om de CSDDD bepalingen ook op hen toe te passen (opt-in). In dat geval wordt de keten van activiteiten van die financiële ondernemingen beperkt tot 'de activiteiten van de tegenpartijen die deze diensten ontvangen, en van hun dochterondernemingen die voordeel halen uit de dienst, en waarvan de activiteiten verband houden met die dienst'. De activiteiten van verder verwijderde ketenpartners vallen hier dus niet onder. Ook vallen kmo's buiten de keten en 'tegenpartijen die huishoudens of natuurlijke personen zijn die niet handelen in een professionele of zakelijke hoedanigheid'.

Bereik in de keten

- Het Commissievoorstel beperkt het bereik in de keten tot activiteiten die worden uitgevoerd door entiteiten waarmee de ondernemingen een 'gevestigde zakelijke relatie' hebben. Daar zitten twee beperkingen in: i) de zakelijke relatie, direct of indirect, moet duurzaam zijn (of het wordt verwacht dat die dat zal zijn) en ii) het moet gaan om een relatie met een aannemer, onderaannemer of andere juridische entiteit ('partner') met wie de onderneming een commerciële overeenkomst heeft of aan wie deze financiering, verzekering of herverzekering verstrekt, of die voor of namens de ondernemingen zakelijke transacties verricht met betrekking tot de producten of diensten van de onderneming. Uit de woorden 'direct of indirect' blijkt wel dat het niet alleen gaat om partners in de eerste schakel van de keten.
- De Raadspositie beperkt het bereik in de keten tot activiteiten van 'zakenpartners'. Dat zijn juridische entiteiten: i) waarmee de onderneming een commerciële overeenkomst heeft met betrekking tot de activiteiten, producten of diensten van de onderneming of waaraan de

onderneming bepaalde diensten verleent (direct); of ii) die zakelijke activiteiten verricht die verband houden met de activiteiten, producten of diensten van de onderneming (indirect). De eerste categorie betreft partners in de eerste schakel, de tweede gaat verder dan dat.

- Zowel het Commissievoorstel als de Raadspositie wijkt hiermee af van het principe in het OESO-normenkader dat de reikwijdte van de verantwoordelijkheid wordt bepaald door de impact, ongeacht hoever in de stroomopwaartse dan wel stroomafwaartse waardeketen de impact plaatsvindt.

3.4 Due diligence kenmerken

- Preventieve werking

Het OESO-normenkader stelt dat due diligence preventief zou moeten werken. Doel van due diligence is in de eerste plaats te voorkomen dat er negatieve gevolgen ontstaan voor mensen, het milieu en de maatschappij of dat daaraan wordt bijgedragen. Doel is ook om te proberen negatieve gevolgen te voorkomen die direct verband houden met activiteiten, producten of diensten via zakelijke relaties. Wanneer betrokkenheid van de onderneming bij negatieve gevolgen niet kan worden voorkomen, dan kan due diligence ondernemingen helpen negatieve gevolgen te beperken, herhaling te voorkomen en waar mogelijk herstelmaatregelen te treffen.

In het CSDDD-normenkader wordt de preventieve werking van due diligence op verschillende punten beperkter opgevat. Een voorbeeld is het feit dat niet verwacht wordt van ondernemingen dat zij in algemene zin proberen inzicht te krijgen in de belemmeringen bij het voorkomen van negatieve effecten die voortvloeien uit de manier waarop zij zakendoen, waardoor leveranciers en andere zakelijke relaties wellicht gehinderd worden bij het implementeren van (I)MVO-beleid, en dat deze belemmeringen worden aangepakt (zie onder stap 1). Een ander voorbeeld is de focus op contractuele garanties en overeenkomsten met ketenpartners ter voorkoming van negatieve effecten, terwijl het OESO-normenkader in dit verband een breder palet aan mogelijke acties en maatregelen kent, waaronder ook pre-kwalificatievereisten, stemrechten en licentie- of franchiseovereenkomsten (zie onder stap 3).

- Risico-georiënteerd

Het OESO-normenkader stelt dat due diligence afgestemd zou moeten zijn op de risico's (risico-georiënteerd). De maatregelen die een onderneming treft voor due diligence moeten evenredig zijn aan de ernst van en kans op negatieve gevolgen. Zijn de negatieve gevolgen ernstig en is de kans erg groot, dan is uitgebreidere due diligence geboden. Due diligence moet ook worden afgestemd op de aard van de negatieve gevolgen voor (I)MVO-thema's zoals mensenrechten, milieu en corruptie. Due diligence vereist een aanpak op maat voor specifieke risico's, rekening houdend met hoe ze verschillende groepen raken, bijv. door het hanteren van een genderperspectief bij due diligence.

In het CSDDD-normenkader wordt het risico-georiënteerde element van due diligence op verschillende punten beperkter opgevat. Het meest in het oog springende voorbeeld in dit verband is het feit dat niet van ondernemingen wordt gevraagd dat zij bij het vaststellen of aanpakken van negatieve gevolgen speciale aandacht besteden aan negatieve gevolgen voor individuen uit groepen of bevolkingsgroepen die kwetsbaar zijn of een hoge kans op marginalisering hebben, of rekening te houden met de mogelijk verschillende gevolgen voor mannen en vrouwen (zie bijvoorbeeld onder stap

2). Daarnaast hoeft due diligence op grond van de CSDDD slechts in zeer beperkte mate (dat wil zeggen: alleen in zeer specifieke gevallen) afgestemd te worden op de aard van negatieve gevolgen voor specifieke (I)MVO-thema's; voor zover dit aan de orde is, gaat het daarbij bovendien alleen om mensenrechten en niet om andere thema's die wellicht een specifieke aanpak behoeven, zoals milieu of corruptie.

- **Dynamisch**

Het OESO-normenkader stelt dat due diligence dynamisch zou moeten zijn. Het due diligence-proces is niet statisch, maar een doorgaand, reactief en flexibel proces. Er zitten feedback-loops in om te waarborgen dat de onderneming kan leren wat werkt en wat niet. Ondernemingen dienen zich in te zetten om hun systemen en processen voortdurend te verbeteren om negatieve gevolgen te voorkomen en aan te pakken. Via het due diligence-proces moet een onderneming adequaat kunnen reageren op potentiële veranderingen in haar risicoprofiel door veranderingen in de omstandigheden (bijv. wijziging van de wetgeving in een land, nieuwe risico's in de sector, de ontwikkeling van nieuwe producten of bij het aangaan van nieuwe zakelijke relaties).

In het CSDDD-normenkader wordt het dynamische karakter van due diligence op verschillende punten beperkter opgevat. Dit is in het bijzonder het geval met betrekking tot de verplichtingen die gelden voor financiële ondernemingen. Zij zijn bij het identificeren en beoordelen van negatieve gevolgen niet verplicht de negatieve effecten van hun financiële dienstverlening op dynamische wijze of met regelmatige tussenpozen te beoordelen (zie onder stap 2). In tegenstelling tot de verplichtingen die voor andere ondernemingen gelden onder de CSDDD en anders dan op grond van het OESO-normenkader verwacht wordt, hoeven zij deze effecten alleen in kaart te brengen voor aanvang van de dienstverlening. Een ander voorbeeld is het feit dat op grond van de CSDDD geen *periodieke* toetsing van relevante multi-stakeholder en sectorale initiatieven verlangd wordt van ondernemingen, terwijl het doel van de periodieke toetsing is om niet alleen bij aanvang van maar ook daarna te blijven toetsen of het betreffende samenwerkingsverband geschikt is als maatregel ter voorkoming, beperking of beëindiging van negatieve effecten (zie onder stap 4).

- **Eigen verantwoordelijkheid**

Het OESO-normenkader stelt dat due diligence geen afschuiven zou moeten zijn van verantwoordelijkheid. In een zakelijke relatie blijft elke onderneming zelf verantwoordelijk voor het identificeren en aanpakken van negatieve gevolgen. De due diligence-aanbevelingen uit de OESO-richtlijnen voor MNO's zijn niet bedoeld om de verantwoordelijkheid van overheden af te schuiven op ondernemingen. De aanbevelingen zijn ook niet bedoeld om de verantwoordelijkheid van ondernemingen die negatieve gevolgen veroorzaken of eraan bijdragen te verschuiven naar de ondernemingen die via hun zakelijke relaties rechtstreeks verbonden zijn met deze negatieve gevolgen. Elke onderneming wordt juist opgeroepen haar eigen verantwoordelijkheid te nemen voor negatieve gevolgen. Wanneer de gevolgen rechtstreeks verband houden met de activiteiten, producten of diensten van een onderneming, moet deze onderneming, voor zover mogelijk en met alles wat binnen haar macht ligt, proberen daar individueel of in samenwerking met anderen verandering in te brengen.

In het CSDDD-normenkader wordt op verschillende punten mogelijk gemaakt dat ondernemingen derden inschakelen bij het verrichten van due diligence, bijvoorbeeld door middel van multistakeholder en sectorale initiatieven, verificatie door derden om vast te stellen of de genomen

maatregelen doeltreffend zijn, en contractuele garanties van en overeenkomsten met ketenpartners. Hoewel deze mogelijkheden op zichzelf niet conflicteren met het OESO-normenkader en zelfs heel nuttig kunnen zijn, is het daarbij wel van belang dat duidelijk gemaakt wordt dat de onderneming zelf verantwoordelijk blijft. De vraag is of dit voldoende duidelijk wordt uit de betreffende bepalingen. Een ander voorbeeld van een bepaling die mogelijk afbreuk zou kunnen doen aan het 'eigen verantwoordelijkheid'-element van het OESO-normenkader is de bepaling in de Raadspositie inzake due diligence op groepsniveau (art. 4a), op grond waarvan dochterondernemingen niet meer zelfstandig aan alle aspecten van due diligence hoeven te voldoen.

- Stakeholder betrokkenheid

Op grond van het OESO-normenkader is de verwachting dat due diligence gebaseerd is op betrokkenheid van stakeholders. Stakeholders (belanghebbenden) zijn mensen of groepen met belangen die geschaad (kunnen) worden door de activiteiten van een onderneming, waaronder bijvoorbeeld rechthebbenden maar ook ngo's en vakbonden. Betrokkenheid van stakeholders is een kwestie van tweerichtingsverkeer in de communicatie. Dit vereist het tijdig delen van relevante informatie met stakeholders, in een toegankelijke en begrijpelijke vorm, zodat ze goed geïnformeerd kunnen beslissen. Betrokkenheid heeft alleen zin wanneer alle partijen hun goede wil tonen. Betekenisvolle betrokkenheid van de relevante stakeholders blijft tijdens het hele due diligence-proces van belang. Vooral wanneer de kans bestaat dat de onderneming een negatief gevolg veroorzaakt, heeft veroorzaakt, eraan bijdraagt of heeft bijgedragen, is het van belang dat er contact wordt gelegd met de stakeholders en rechthebbenden voor wie dat consequenties heeft of kan hebben. Afhankelijk van de aard van het negatieve gevolg kan dit gebeuren door het deelnemen aan onderzoeken ter plaatse en het delen van de resultaten daarvan, het ontwikkelen van schade beperkende maatregelen, doorlopende monitoring en het opzetten van een geschillenbeslechtsmechanisme.

In het CSDDD-normenkader wordt het principe van stakeholder betrokkenheid op verschillende punten beperkter opgevat. In algemene zin blijkt niet uit de CSDDD dat stakeholder engagement gedurende het hele due diligence proces (dus met betrekking tot alle 6 de stappen) van belang is. Hoewel het op verschillende specifieke punten wel genoemd wordt, zijn er ook veel punten waar in afwijking van de verwachtingen onder het OESO-normenkader geen verplichting bestaat in de CSDDD tot stakeholder engagement. Een voorbeeld is het feit dat ondernemingen op grond van de CSDDD bij de beoordeling van hun betrokkenheid bij negatieve effecten of ten aanzien van prioriteringsbeslissingen niet gevraagd worden te overleggen met zakelijke relaties, andere relevante ondernemingen en (mogelijk) betrokken stakeholders en belanghebbenden (zie onder stap 2). Een ander voorbeeld is het ontbreken van bepalingen met betrekking tot overleg met benadeelden over herstelmechanismen, waaronder ook het door de onderneming in te stellen klachtenmechanisme op operationeel niveau (zie onder stap 6). Ook ontbreekt in de CSDDD een fundamenteel concept als '*free, prior and informed consent*' voor lokale gemeenschappen bij de planning- en besluitvormingsprocessen met betrekking tot projecten of andere activiteiten op het gebied van, bijvoorbeeld, het intensieve gebruik van land of water, die een significant effect kunnen hebben op deze gemeenschappen (zie bijvoorbeeld par. 25 *Toelichting op Algemene Beginselen voor Bedrijfsbeleid*).

4. Aandachtspunten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden uit de opvallende punten van afwijking tussen het OESO-normenkader en het CSDDD-normenkader (zie hoofdstuk 3) een aantal aandachtspunten gedestilleerd met betrekking tot beperkingen ten opzichte van het OESO-normenkader die, naar de mening van het NCP, een mogelijke negatieve impact kunnen hebben op de effectiviteit en naleving daarvan. Het NCP velt daarbij geen oordeel over de vraag of (I)MVO due diligence wetgeving (op EU niveau of op nationaal niveau) al dan niet wenselijk is.

In het hierna volgende formuleert het NCP een overkoepelend aandachtspunt en tien meer specifieke aandachtspunten die daarvan een verdere uitwerking vormen. Met betrekking tot elk van de specifieke aandachtspunten wordt weergegeven of dit punt geadresseerd wordt in de positie van het Europees Parlement. Het NCP velt daarbij geen oordeel over of het punt *volledig* geadresseerd wordt; gekeken wordt slechts of de positie van het Europees Parlement op het betreffende punt meer in lijn is met (dat wil zeggen: minder afwijkt van) het OESO-normenkader dan het Commissievoorstel en/of de Raadspositie. Daarnaast wordt, indien van toepassing, aangegeven wat er op elk punt gewijzigd is in de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen uit juni 2023.

4.2 Overkoepelend aandachtspunt

Het overkoepelende aandachtspunt ten aanzien van de vraag in hoeverre het CSDDD-normenkader in lijn is met de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen, is de zorg van het NCP dat beperkingen in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader zullen leiden tot een verwatering van de (I)MVO-principes en gedragsnormen voor ondernemingen uit de OESO-richtlijnen en/of tot onduidelijkheid over de verwachtingen ten aanzien van bedrijven op het gebied van (I)MVO en due diligence. Het risico bestaat dat ondernemingen die binnen het toepassingsbereik van de wetgeving vallen, zich enkel gehouden zullen voelen aan de wetgeving en niet langer aan de aspecten van de OESO-richtlijnen die niet zijn opgenomen in de wetgeving. Daarnaast is het zeker niet ondenkbaar dat ondernemingen die buiten het toepassingsbereik van de CSDDD vallen, daaruit zullen afleiden dat ten aanzien van hen minder of helemaal geen verwachtingen bestaan om due diligence te verrichten.

Een dergelijke situatie zou afbreuk doen aan het due diligence normenkader en de verdere uitwerking en interpretatie daarvan in de vorm van handreikingen door de OESO en verklaringen van NCP's in specifieke instanties. Indien due diligence niet adequaat (of zelfs helemaal niet) wordt uitgevoerd, kan dit resulteren in het ontstaan of voortduren van negatieve gevolgen voor mens, milieu en maatschappij als gevolg van de activiteiten van de onderneming, haar dochtermaatschappijen en/of ketenpartners die voorkomen, beperkt of adequaat hersteld hadden kunnen worden. Voorbeelden zijn slechte arbeidsomstandigheden en ernstige gezondheidsrisico's voor arbeiders in de keten, zoals bij de ineenstorting van het Rana Plaza gebouw in Bangladesh en kinderarbeid in de kobaltmijnen in DR Congo, grootschalige en aanhoudende aantasting van het milieu, zoals bij de olieverontreiniging in de Niger Delta en de grootschalige ontbossing in leefgebieden van inheemse volkeren in de Amazone, en fundamentele mensenrechtenschendingen, zoals landroof in conflictgebieden en de onderdrukking van inheemse volkeren in China.

Het ligt voor de hand dat er verschillen bestaan tussen een *soft law* systeem als de OESO-richtlijnen en de neerslag daarvan in harde, wettelijke gedragsnormen voor ondernemingen zoals in de CSDDD. Het NCP signaleert echter een aantal specifieke punten van afwijking van het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader die naar de mening van het NCP een ernstig afbreukrisico met zich mee brengen. Het betreft de hierna te bespreken tien specifieke aandachtspunten.

4.3 Specifieke aandachtspunten

1. (I)MVO integratie in eigen systemen en handelen

Adequate integratie van het (I)MVO-beleid in de managementsystemen van de onderneming is van cruciaal belang om ervoor te zorgen dat het deel gaat uitmaken van de reguliere bedrijfsprocessen van de onderneming en dat het gedragen wordt door alle afdelingen binnen de onderneming (dus niet alleen de duurzaamheids-afdeling) en binnen alle lagen van de onderneming, van het bestuur tot op de werkvloer. In het CSDDD-normenkader ontbreken bepalingen ten aanzien van integratie van (I)MVO-beleid op het hoogste besluitvormingsniveau binnen de onderneming en in alle systemen en afdelingen.

Het gaat in het bijzonder om bepalingen over:

- a) integratie van (I)MVO-beleid bij de controlerende organen van de onderneming en/of het beleggen van verantwoordelijkheid voor due diligence op bestuursniveau;
- b) integratie van (I)MVO-beleid in de managementsystemen zodat het deel gaat uitmaken van de reguliere bedrijfsprocessen;
- c) het verkrijgen van inzicht in de belemmeringen die voortvloeien uit de manier waarop de onderneming zakendoet, waardoor leveranciers en andere zakelijke relaties wellicht gehinderd worden bij het implementeren van (I)MVO-beleid, en het aanpakken van deze belemmeringen.

In de positie van het Europees Parlement worden punten b en c geadresseerd.

2. Prioritering van maatregelen op basis van risico's

De kern van het due diligence proces is dat het is afgestemd op de risico's die ondernemingsactiviteiten met zich brengen voor mens en milieu; hoe groter de kans op en ernst van negatieve gevolgen, mede in aanmerking genomen de eventuele kwetsbaarheid van specifieke (groepen) benadeelden, hoe meer van de onderneming verwacht wordt. In het CSDDD-normenkader wordt het risico-georiënteerde element van due diligence beperkter opgevat, bijvoorbeeld waar het gaat om het besteden van speciale aandacht aan bepaalde kwetsbare groepen of om het prioriteren van de belangrijkste (I)MVO-risico's en -gevolgen.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) niet van ondernemingen gevraagd wordt dat zij bij het vaststellen of aanpakken van negatieve gevolgen speciale aandacht besteden aan negatieve gevolgen voor individuen uit groepen of bevolkingsgroepen die kwetsbaar zijn of een hoge kans op marginalisering hebben, of rekening te houden met de mogelijk verschillende gevolgen voor mannen en vrouwen;

- b) niet gesproken wordt [in het Commissievoorstel] van een prioritering van belangrijkste (I)MVO-risico's en -gevolgen om aan te pakken;
- c) niet van ondernemingen gevraagd wordt om bij de beoordeling van betrokkenheid bij de negatieve effecten of over prioriteringsbeslissingen te overleggen met zakelijke relaties, andere relevante ondernemingen en (mogelijk) betrokken stakeholders en belanghebbenden.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is verduidelijkt dat er speciale aandacht dient te worden gegeven aan mogelijke negatieve gevolgen voor individuen en groepen, zoals mensenrechtenverdedigers en inheemse volkeren, die een verhoogd risico lopen.

3. Passende maatregelen

Voor een adequate reactie op geïdentificeerde (I)MVO-risico's is het van belang dat de plannen en maatregelen van de onderneming zoveel mogelijk toegesneden zijn op de aard en ernst van de specifieke risico's en de behoeften van de betrokken (potentiële) benadeelden, maar ook aansluiten bij de specifieke situatie van de onderneming en op de invloed die deze kan uitoefenen op andere betrokken actoren. In het CSDDD-normenkader wordt de variëteit van door de onderneming te nemen maatregelen beperkt en sterk de nadruk gelegd op het aanpakken van negatieve effecten in de keten via contractuele afspraken met ketenpartners, waardoor er geen of minder aandacht is voor andere mogelijke passende maatregelen.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) de opsomming van passende maatregelen uitputtend is en daarmee de prikkel wegneemt voor het nemen van andere dan de genoemde maatregelen, zoals samenwerking, verbetering van inkooppraktijken en capaciteitsopbouw;
- b) verplichtingen tot het ondersteunen van of afstemmen of samenwerken met zakelijke relaties ontbreken of beperkt zijn;
- c) de onderneming alleen in specifieke gevallen hoeft te overleggen met (potentiële) benadeelden.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten geadresseerd.

4. Toegang tot herstel

Adequaat herstel in het geval van daadwerkelijke negatieve effecten is een essentieel onderdeel van het due diligence proces dat voor benadeelden van cruciaal belang is. Ongeacht de mate van betrokkenheid vraagt het van ondernemingen een actieve rol in het (helpen) bewerkstelligen van herstel en het openstellen van effectieve klachtenmechanismen op operationeel niveau, en medewerking aan geschilbeslechting via andere mechanismen. In het CSDDD normenkader wordt herstel, waaronder de vormen die het aan kan nemen, de manieren waarop het verkregen kan worden en de criteria voor effectief herstel, sterk beperkt.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) herstel niet of beperkt gedefinieerd wordt, ook wat betreft de vormen die het kan aannemen;

- b) de lijst met effectiviteitscriteria waaraan operationele klachtenmechanismen moeten voldoen, relatief beperkt is;
- c) er geen verwachting bestaat dat ondernemingen meewerken aan legitieme klachtenmechanismes.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is expliciet opgenomen dat van ondernemingen verwacht wordt dat zij voorzien in of samenwerken met het oog op het bieden van herstel en zijn criteria toegevoegd waaraan het operationele klachtenmechanisme verwacht wordt te voldoen.

5. Reikwijdte bedrijven

Het uitgangspunt van de OESO-richtlijnen is dat alle (multinationale) ondernemingen, ongeacht omvang, sector of eigendomsstructuur, due diligence verrichten. In het CSDDD-normenkader worden kleine en middelgrote ondernemingen uitgezonderd.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) kleine en middelgrote ondernemingen buiten het toepassingsbereik van de CSDDD vallen;
- b) ten aanzien van deze ondernemingen niet duidelijk gemaakt wordt dat de verwachting blijft dat zij de OESO-richtlijnen naleven.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten niet geadresseerd.

6. Financiële sector

Het uitgangspunt van de OESO-richtlijnen is dat alle (multinationale) ondernemingen, ongeacht in welke sector van de economie zij actief zijn, due diligence verrichten; gezien de omvang en invloed van de financiële sector speelt deze een cruciale rol in dit verband. In het CSDDD-normenkader wordt een aantal beperkingen opgenomen voor de financiële sector.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat de financiële sector:

- a) in zijn geheel of deels wordt uitgezonderd (behoudens opt-in door de desbetreffende lidstaat) van toepassing van de CSDDD;
- b) op verschillende punten slechts in beperkte vorm due diligence hoeft te verrichten;
- c) qua mogelijke betrokkenheid bij negatieve gevolgen wordt beperkt tot direct gerelateerd;
- d) niet verplicht is zakelijke relaties op te schorten of te beëindigen zijn als de genomen maatregelen niet afdoende zijn;
- e) slechts met betrekking tot bepaalde ketenpartners due diligence hoeft te verrichten.

In de positie van het Europees Parlement wordt punt a geadresseerd.

7. Thematische reikwijdte

Het bereik van het OESO-normenkader kent geen beperkingen t.a.v. de mogelijk relevante rechten en verplichtingen binnen de verschillende (I)MVO thema's, teneinde het bereik van due diligence zo

volledig en toekomstbestendig mogelijk te maken. In het CSDDD-normenkader wordt de thematische reikwijdte van due diligence beperkt tot bepaalde mensenrechten- en milieunormen.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) het concept 'negatief milieueffect' beperkt wordt uitgelegd in de CSDDD;
- b) klimaatnormen niet onder de due diligence verplichting vallen.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten niet geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is expliciet opgenomen dat due diligence dient te worden toegepast op milieuverwante thema's, zoals klimaat (scope 1 en 2, waar mogelijk scope 3 emissies), biodiversiteit, ontbossing en afvalverwerking.

8. Reikwijdte keten

In lijn met het principe in het OESO-normenkader dat de reikwijdte van de verantwoordelijkheid wordt bepaald door de impact, ongeacht waar in de waardeketen die plaatsvindt, bestrijkt het due diligence proces de gehele waardeketen – zowel stroomopwaarts (toeleveranciers) als stroomafwaarts (afnemers van producten en diensten) – en kent het in beginsel geen beperkingen wat betreft het bereik binnen de keten. In het CSDDD-normenkader wordt de keten beperkter gedefinieerd dan de waardeketen zoals omschreven in het OESO-normenkader.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) het neerwaartse gedeelte van de keten beperkt is opgenomen;
- b) het bereik in de keten beperkt is tot bepaalde ketenpartners.

In de positie van het Europees Parlement wordt punt b geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is verduidelijkt dat zakelijke relaties: 1) verder reiken dan contractuele, eerste schakel in de keten of directe relaties; en 2) ook omvatten de ontvangers, kopers of gebruikers van de activiteiten, producten of diensten van de onderneming.

9. Eigen verantwoordelijkheid

Uitgangspunt van het OESO-normenkader is dat elke onderneming een eigen verantwoordelijkheid heeft voor negatieve gevolgen voor mens en milieu die de onderneming veroorzaakt, waar zij aan bijdraagt, of waar die direct gerelateerd zijn aan haar activiteiten, producten of diensten via haar zakelijke relaties in ketenverband. In het CSDDD-normenkader wordt de eigen verantwoordelijkheid van de onderneming ook bij samenwerking met of betrokkenheid van derden bij het verrichten van due diligence, onvoldoende benadrukt.

Het gaat in het bijzonder om de bepalingen met betrekking tot:

- a) deelname aan sector- en multistakeholderinitiatieven;
- b) due diligence verificatie door derden;
- c) passende maatregelen in de vorm van contractuele garanties door ketenpartners;

d) due diligence op groepsniveau.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is het principe van eigen verantwoordelijkheid herbevestigd door de explicitering dat bedrijven individueel verantwoordelijk blijven voor de effectieve uitvoering van hun eigen due diligence bij deelname aan multi-stakeholder- of sectorinitiatieven.

10. Stakeholder betrokkenheid

Essentieel element van due diligence is de betekenisvolle betrokkenheid van relevante stakeholders in het gehele due diligence proces. In het CSDDD-normenkader wordt het principe van stakeholder betrokkenheid op verschillende punten beperkter opgevat.

Het gaat in het bijzonder om het feit dat:

- a) niet duidelijk wordt gemaakt dat stakeholder engagement gedurende het hele due diligence proces van belang is;
- b) ondernemingen bij de beoordeling van hun betrokkenheid bij negatieve effecten of ten aanzien van prioriteringsbeslissingen niet gevraagd worden te overleggen met zakelijke relaties, andere relevante ondernemingen en (mogelijk) betrokken stakeholders en belanghebbenden;
- c) bepalingen met betrekking tot overleg met benadeelden over herstelmechanismen ontbreken;
- d) het fundamentele concept van *free, prior and informed consent* ontbreekt.

In de positie van het Europees Parlement worden deze punten geadresseerd.

In de geactualiseerde versie van de OESO-richtlijnen is benadrukt dat: 1) stakeholder betrokkenheid betekenisvol dient te zijn in het kader van het uitvoeren van due diligence en dat er verwacht wordt betekenisvolle gelegenheden te creëren om hun zienswijze in acht te nemen; 2) het een sleutelcomponent is van due diligence; en 3) stakeholder betrokkenheid een recht in en van zichzelf kan zijn.

5. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de door de Tweede Kamer aan het NCP gestelde onderzoeksvraag, te weten: in hoeverre zijn het Europese Commissievoorstel voor de CSDDD en de Raadspositie in lijn met de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen, en hoe verhoudt de positie van het Europees Parlement zich hiertoe?

Het NCP constateert opvallende punten van afwijking in het CSDDD-normenkader ten opzichte van het OESO-normenkader op elk van de zes punten van het due diligence proces, verschillende aspecten van het bereik van due diligence, en verschillende van de essentiële kenmerken van due diligence. Afwijkingen zijn naar de mening van het NCP problematisch, wanneer zij beperkingen opleveren die kunnen leiden tot verwatering van de (I)MVO-principes en gedragsnormen voor ondernemingen uit de OESO-richtlijnen en/of tot onduidelijkheid over de verwachtingen ten aanzien van bedrijven op het gebied van (I)MVO en due diligence. Het NCP signaleert een aantal specifieke punten van afwijking die naar de mening van het NCP een ernstig afbreukrisico met zich mee brengen ten aanzien van het due diligence normenkader uit de UNGP's en OESO-richtlijnen.

Het betreft de volgende aandachtspunten:

1. (I)MVO integratie in eigen systemen en handelen;
2. Prioritering van maatregelen op basis van risico's;
3. Passende maatregelen;
4. Toegang tot herstel;
5. Reikwijdte bedrijven;
6. Financiële sector;
7. Thematische reikwijdte;
8. Reikwijdte keten;
9. Eigen verantwoordelijkheid;
10. Stakeholder betrokkenheid.

In de positie van het Europees Parlement zijn de beperkingen met betrekking tot verschillende van deze aandachtspunten geadresseerd, maar blijven beperkingen bestaan ten aanzien van aandachtspunten 1, 5, 6, 7 en 8.